

**ROSA
LUXEMBURG
STIFTUNG**

Co přinesla mezinárodní konference

LOKÁLNÍ A DRUŽSTEVNÍ ZPŮSOBY HOSPODAŘENÍ JAKO PROGRESIVNÍ VIZE

Konference se konala v Praze dne 9. 10. 2018

Rosa Luxemburg Stiftung e. V., zastoupení v České republice ve spolupráci se spolkem Alternativa zdola
2018

OBSAH

CO PŘINESLA MEZINÁRODNÍ KONFERENCE LOKÁLNÍ A DRUŽSTEVNÍ ZPŮSOBY HOSPODAŘENÍ JAKO PROGRESIVNÍ VIZE	1
NOVÉ DRUŽSTEVNÍ Hnutí V RAKOUSKU GEA MAMA EG & RÜCKENWIND.COOP: DRUŽSTEVNÍ (R)EVOLUCE CHRISTIAN POMPER	7
OD MONOPOLU K DEMOKRACII. OBČANÉ VYRÁBĚJÍ ENERGII TANJA GAUDIAN	11
RENESSANCE OBNOVITELNÝCH ZDROJŮ V ČR NA OBZORU MARTIN MIKESKA	15
DRUŽSTEVNÍ A OBCNÍ PROJEKTY OBNOVITELNÝCH ZDROJŮ KAREL POLANECKÝ	19
ZADRŽOVÁNÍ VODY V KRAJINĚ VRÁTÍ I PŘÍJMY JEJÍM OBYVATELŮM JIRÍ MALÍK JAN DOMÁŇ LUKÁŠ PANNY	23
LEGISLATIVNÍ RÁMEC A PRAXE VÝROBNÍHO DRUŽSTVA MIROSLAV KEROUŠ	27
MAKROEKONOMICKÉ VÝHODY DRUŽSTEVNICTVÍ ILONA ŠVIHLÍKOVÁ	31
STATUT SOCIÁLNÍCH A SOLIDÁRNÍCH PODNIKŮ Z POHLEDU EVROPSKÉHO PARLAMENTU KLÁRA STAROSTOVÁ	35
MOŽNOSTI A PŘÍLEŽITOSTI ROZVOJA DRUŽSTEVNICTVA NA SLOVENSKU EVA RIEČANSKÁ	39
ČESKÉ PŘÍLEŽITOSTI NOVÉHO DRUŽSTEVNICTVÍ ZBYNĚK FIALA	43
RIPES JE SÍŤ SÍŤÍ PRO SOCIÁLNÍ A SOLIDÁRNÍ EKONOMIKU JASON NARDI	49

CO PŘINESLA MEZINÁRODNÍ KONFERENCE

LOKÁLNÍ A DRUŽSTEVNÍ ZPŮSOBY HOSPODAŘENÍ JAKO PROGRESIVNÍ VIZE

Co se děje u nás? Všude čteme, jak se v zahraničí daří družstevnictví, potravinové a energetické soběstačnosti, lidovým jídelnám a dalším formám ekonomické lokalizace, ale co u nás? U nás nic? Ano, u nás opravdu skoro nic.

To byla hlavní myšlenka naší myslí ve chvíli, kdy jsme se rozhodli, že se věci začneme systematicky zabývat. Bylo jasné, že nejprve musíme zjistit, jaké jsou hlavní bariéry a problémy. Dospěli jsme k závěru, že je potřeba přesně zformulovat, v čem se naše země liší od ostatních, což ukáže, že záleží jen na rozhodnutí politiků a jejich ochotě situaci změnit. Konkrétní politické požadavky pak budou tím nejužitečnějším, co můžeme v současné chvíli pro družstevnictví a lokalizaci u nás udělat.

S touto počáteční vizí se začala připravovat mezinárodní konference Alternativy Zdola a Nadace Rosy Luxemburgové s podporou frakce GUE/NGL Evropského parlamentu na téma Lokální a družstevní způsoby hospodaření jako progresivní vize.

Nejde jen o něco okrajového, co nám ve sbírce chybí. Je to existenční problém. Česká ekonomika je ve směru zahraniční závislosti krajně nevyvážená a má příliš jednostranné zaměření výroby

a převahu podniků jednoho typu. To všechno pak při sebemenším výkyvu zahraniční poptávky přináší neúměrné riziko. Jsme vlastně jen chmýřím v poryvech globální konjunktury. Podbízíme se v závodech ke dnu, jen abychom udrželi pozornost investorů alespoň tím, že jsme laciní.

Přitom existuje výhodnější obrana. Polsko nezažilo hospodářský pokles za finanční krize, protože tam hraje větší roli domácí výroba pro domácí spotřebu. Nám však zatím chybí protiváha velkých zahraničních kolosů, které nejvíc zajímá vývoz zisku ze země. Proto potřebujeme vytvořit promyšlenou státní podporu a příznivý ekosystém pro ekonomiku krátkých vzdáleností, tedy malé a střední podniky využívající místní zdroje pro potřeby regionu. Takový program nemusí být drahý, ale kromě peněz potřebuje také dobrou vůli a trochu statečnosti při soubojích s velkými zájmy.

Úplně zadarmo je pak prvek, který dělá zázraky a zmnožuje malé peníze přímo před očima. Spočívá v dohodě na takovém fungování místní ekonomiky, aby se pohybovala v uzavřených smyčkách. Výrobce nachází protistranu na dosah ruky a peníze, které utrží, vydá jen o pár kroků dál. Místní výdaje jsou tak zároveň místním příjmem, tudíž každá koruna, která takto v oběhu

zakotví, obíhá opakovaně, zmnožuje se a působí multiplikačně — jako by přizvala celé své početné příbuzenstvo. V takových podmínkách lze zapojit i alternativní / doplňkové / místní měny.

Organizačním základem takového uspořádání jsou obvykle družstva a komunitní podniky. Politickou kostru obstarává participace, široká spoluúčast občanů při vyjednávání takové společné vize i při její realizaci. Hodně se využívá metod přímé demokracie.

Nejde jen o pouhou teorii. Toto fungování lze vidět například v Německu (Schönau) nebo Rakousku (na konferenci byla zastoupena oblast Waldviertel v dojezdové vzdálenosti bicyklu statné důchodkyně z Českých Budějovic). Pokud mají dva regiony, které se přitom vzájemně vidí, tak odlišné možnosti, musíme tedy přestat hledat rozdíly v přírodních podmínkách, ale zaměřit se na naše hlavy. Někde stojí v cestě předsudky, někde neznalost, někde skryté zájmy těch, kterým se podařilo monopolizovat náš život. Hory sice nejde odsunout, ale hlavy můžeme vyvětrat a osvětit.

Co jsme se dozvěděli? Podstatná byla tři zjištění. První — i v Německu a Rakousku, kde dnes obdivujeme oslnivý úspěch energetického družstva nebo nového typu družstevnictví, začínali v situaci, kdy nic nejde. Ano, pravděpodobně jim pomohlo, že si to zpočátku neuvědomovali, jinak by to totiž možná vzdali. Ale nedali se a našli zcela nové cesty.

Druhé — klíč k většině řešení je v malých etických bankách, ve kterých leží peníze místních lidí i vzdálenějších nadšenců, a jejichž hlavním smyslem není vydělávat, ale sloužit lidem v regionu. Tohle bohužel nemáme, ale je to přesně to, co potřebujeme. V jistém smyslu jde o standardní finanční ústavy, jen s tím rozdílem, že hovoříme o výnosu v delším časovém horizontu. Jejich trpělivé peníze nakonec budou vynášet, protože v ekonomice nakrátko ubude prostředníků, kteří chtějí svůj díl.

Družstva, která jsou pro takové hospodaření nejvhodnější, mají zároveň vyšší produktivitu, jsou odolnější, je v nich nižší míra nerovnosti a mohou se spoléhat i na něco, co peníze nikdy nezaplátí — vztah ke komunitě. Takovému regionu se prostě bude celkově dařit lépe.

Třetí zjištění je však nejpodstatnější. Koncept sociální a solidární ekonomiky, kam tyto úvahy patří, má mohutné světové zázemí. Všechny zkušenosti a znalosti lze sdílet v síti RIPESS. Jak nás informoval evropský koordinátor hnutí Jason Nardi, tato „síť sítí“ chce tématu věnovat příští Světové sociální fórum v Barceloně. Zároveň jsme se dozvěděli, že mnohé věci, nad kterými jsme bezmocně báдали, už jsou zpracovány v knihovně » <http://socioeco.org>.

CO NAJDETE VE SBORNÍKU

Smyslem konference bylo posbírat zahraniční zkušenosti, konfrontovat je se situací u nás a dohodnout se na tom, co je třeba požadovat po našich politicích. Poslední bod však vyžaduje další konferenci, ale i na tu určitě časem dojde. Prozatím tedy zazněly jen úvodní návrhy bez dalších příležitostí k podrobnější diskusi.

Nejprve tedy shrneme zahraniční zkušenosti. O vzniku nového družstevního hnutí v Rakousku informoval Christian Pomper, zástupce družstevního uskupení GEA Mama eG a družstevního svazu Rükcenwind.coop. Členství v takových svazech je v Rakousku povinné, proto i nové družstvo ve Waldviertelu nejprve jednalo o vstupu do některého ze dvou existujících svazů. Rozhovory s tímto svazem se však ukázaly být jako velice frustrující a v mnoha aspektech nebyly zrovna kooperativní, vzpomíná Pomper, a proto vznikla myšlenka založit svaz nový — Podpůrný svaz pro všeobecně prospěšná družstva. Vedle toho vznikl družstevní holding, který nabízí členům centrální služby. Zajímavý je zejména digitální segment podnikání těchto nových družstevníků, který klade důraz na podporu lokální ekonomiky, malých a středních firem s vysokou přidanou hodnotou IT služeb. Důležitými oblastmi jsou

digitalizace, alternativní způsoby financování (kooperativní crowdfunding) a kryptoměny (založené na technologii blockchain).

Německý úspěšný příklad energetického družstva Schönau představila jeho mluvčí Tanja Gaudian a popsala, jak se dostává demokracie na místní trh s elektřinou. Na samém počátku figuroval pouhý občanský odpor po katastrofě v Černobylu, lidé totiž nechtěli kupovat elektřinu z jaderných zdrojů. To jim však regionální distributor odmítl zaručit, a tak využili příležitosti, která se naskytla v trochu dezorientované fázi liberalizace energetického trhu a po Smyslem konference bylo posbírat zahraniční zkušenosti, konfrontovat je se situací u nás a dohodnout se na tom, co je třeba požadovat po našich politicích. Poslední bod však vyžaduje další konferenci, ale i na tu určitě časem dojde. Prozatím tedy zazněly jen úvodní návrhy bez dalších příležitostí k podrobnější diskusi.

Nejprve tedy shrneme zahraniční zkušenosti. O vzniku nového družstevního hnutí v Rakousku informoval Christian Pomper, zástupce družstevního uskupení GEA Mama eG a družstevního svazu Rükcenwind.coop. Členství v takových svazech je v Rakousku povinné, proto

i nové družstvo ve Waldviertelu nejprve jednalo o vstupu do některého ze dvou existujících svazů. Rozhovory s tímto svazem se však ukázaly být jako velice frustrující a v mnoha aspektech nebyly zrovna kooperativní, vzpomíná Pomper, a proto vznikla myšlenka založit svaz nový – Podpůrný svaz pro všeobecně prospěšná družstva. Vedle toho vznikl družstevní holding, který nabízí členům centrální služby. Zajímavý je zejména digitální segment podnikání těchto nových družstevníků, který klade důraz na podporu lokální ekonomiky, malých a středních firem s vysokou přidanou hodnotou IT služeb. Důležitými oblastmi jsou digitalizace, alternativní způsoby financování (kooperativní crowdfunding) a kryptoměny (založené na technologii blockchain).

Německý úspěšný příklad energetického družstva Schönau představila jeho mluvčí Tanja Gaudian a popsala, jak se dostává demokracie na místní trh s elektřinou. Na samém počátku figuroval pouhý občanský odpor po katastrofě v Černobyli, lidé totiž nechtěli kupovat elektřinu z jaderných zdrojů. To jim však regionální distributor odmítl zaručit, a tak využili příležitosti, která se naskytla v trochu dezorientované fázi liberalizace energetického trhu a po vítězném referendu koupili společnými silami distribuční společnost. Síť je napájena obnovitelnými zdroji energetického družstva. Družstvo už ale překročilo cíle soběstačnosti a produkt prodává i zákazníkům mimo svůj region.

Tím jsme se přesunuli k domácí situaci. Martin Mikeska, mluvčí Komory obnovitelných zdrojů (KOZE), přednesl návrh z oblasti energetické demokracie, který by pomohl lokální ekonomice i naplnění mezinárodního závazku ČR ke zvýšení podílu obnovitelných zdrojů energie. Kdyby měli investoři do energetických projektů, jako jsou třeba větrné elektrárny, povinnost nabídnout určitý podíl (třeba 30%), místním lidem a obci, mohli by počítat s mnohem vstřícnějším postojem veřejnosti. Na Západě se už celé dekády prosazují takové energetické komunity, dobrovolné svazky občanů, obcí, případně místních podnikatelů. Chystaná novela Zákona o obnovitelných zdrojích

už počítá se zavedením práv a povinností pro tyto komunity a energetické samovýrobce a nová evropská směrnice bude bránit jejich diskriminaci. KOZE navrhuje, aby komunitní a jiné malé projekty decentralizované výroby energie měly výjimku z aukcí, na kterých se bude rozdělovat podpora pro obnovitelné zdroje, protože nebudou schopny v konkurenci projektů velkých energetických skupin obstát.

Karel Polanecký, energetický expert Hnutí DUHA, popsal existující domácí komunitní projekty obnovitelných zdrojů, které zatím mají daleko k bouřlivému rozvoji družstevní energetiky v zahraničí. Za první podmínku zlepšení stavu považuje obnovu podpory obnovitelných zdrojů. Pomohl by také nějaký příklad dobrého domácího družstva.

Obrovské podnikatelské příležitosti lokálních služeb zpracoval Jiří Malík ze Spolku Živá voda do pilotního modelu zásahů proti suchu. Je přesvědčen, že jejich propracovaný přístup je vhodný nejen pro celou ČR, ale i pro EU. Zároveň je to obrovská příležitost pro sociální a solidární podnikání, protože provedení zásahů je potřeba udělat plošně, na obrovských územích. Kdyby se však postupovalo tradičně a začaly se vyjednávat tisíce grantů, globální oteplování nás spálí dříve, než se vůbec něco rozhodne. Proto by byl vhodnější jednotný grantový titul se státní administrací. Byl by nárokový pro všechny, kteří splní podmínky, a bez spolufinancování, se 100% podporou. Ptáte se proč? Ti, kdo se hrabou v hlíně a obnovují zátoky a tůně, obvykle totiž žádné peníze nemají. Ekonom Miroslav Kerouš, člen AZ, popsal konkrétní uspořádání členských práv a řízení v pelhřimovském výrobním družstvu DUP. Družstva by mohla využívat obecné podpory pro malé a střední podnikání. Té není moc, a navíc je tu ještě jedna potíž. Hlavním problémem české vlády a jejich ministerstev je, že často i dobré záměry (např. podpora vývoje, rekvalifikace pracovních sil, podpora investic atp.) se v průběhu nastavování podmínek a procesů stanou předpisovým labyrintem, ve kterém se vyznají jen specialisté.

Ty si pak musí malé a střední podniky zaplatit, nechtějí-li ztrácet čas a síly s porozuměním těmto procesům.

Analýzu makroekonomických výhod družstevnictví shrnula Ilona Švihlíková. Je z ní zřejmé, jakou chybu představuje fakt, že právě u nás je tento segment systematicky podceňován a oslabován, snad jako součást současného modelu zahraniční závislosti. ČR nutně potřebuje posílit sektor menších a středních firem v domácím vlastnictvím. Struktury ekonomické demokracie (včetně zaměstnaneckého vlastnictví) jsou k tomuto účelu ideální.

V průběhu konference vystoupila také europoslankyně Kateřina Konečná a slíbila za svou frakci GUE/NGL další podporu a pomoc tomuto projektu.

O zmíněné charitativní složce a sociálním podnikání jednal nedávno Evropský parlament, o čemž nás informovala Klára Starostová. Je vedoucí pracovnící kanceláře europoslance Jiřího Maštálky, který byl dříve zpravodajem právě v této věci. V Evropském parlamentu obecně panuje shoda v tom, že je nutné vytvářet příznivé prostředí pro podporu sociálních podniků nejen proto, že vytvářejí nová pracovní místa pro ty, kdo nejvíce pociťují dopady krizí (jako jsou lidé se zdravotním postižením nebo nízkou kvalifikací), ale také proto, že tyto podniky hrají nezanedbatelnou úlohu v oblasti sociálních inovací.

Z tohoto pohledu patří sociální podniky k hybným silám rozvoje sociálně a environmentálně udržitelného tržního hospodářství a evropského vnitřního trhu. Evropský parlament proto vyzval Evropskou komisi, aby na unijní úrovni zavedla „evropskou značku sociální ekonomiky“. Způsob, jak se k tomu Evropský parlament v souboji s Evropskou komisí dopracoval – neboť název klame, sám totiž nemá pravomoc legislativní iniciativy – představuje docela napínavý příběh.

Možnosti a příležitosti rozvoje ekonomické demokracie na Slovensku rozebrala etnoložka

Eva Riečanská, členka spolku Utopia, slovenského partnera AZ. Na Slovensku mají od května nový zákon o sociálních podnicích a sociálním podnikání, takže je možné zakládat podniky, které nejsou primárně orientované na zisk. Důležitá je však podmínka pro státní podporu, ta totiž vyžaduje zavedení zaměstnanecké participace.

Poslední část jednání se soustředila na strategický výhled družstevnictví a lokalizace. Vizi Alternativy Zdola přednesl novinář Zbyněk Fiala.

Všechny zkušenosti z nejrůznějších národních i mezinárodních projektů jsou shromažďovány organizací RIPESS, tedy Interkontinentální sítí na podporu ekonomiky sociální solidarity. Jak už jsme se zmínili výše, hovořil o ní Jason Nardi, evropský koordinátor RIPESS, Europe. Název trochu krkolomně propojuje sociální ekonomiku, vnímanou jako charita, se solidární ekonomikou, která už má transformační cíle a usiluje o polidštění kapitalismu. Základem je participativní demokracie a utváření ekonomických vizí, ve kterých vztahy mezi lidmi hrají důležitější roli než vztahy zbožní. Klíčové je, že nemusíme sami znovu „vymýšlet trakař“, protože RIPESS má podchycené, zpracované a utříděné všechny progresivní koncepty lokalizace a družstevnictví, které se ve světě vyskytují.

NOVÉ DRUŽSTEVNÍ Hnutí V RAKOUSKU – GEA MAMA EG & RÜCKENWIND.COOP

DRUŽSTEVNÍ (R)EVOLUCE

CHRISTIAN POMPER

Osobnost Heini Staudingera, myšlenky GEA a dílny Waldviertler Werkstätten, to jsou základy úspěchu nového družstevního hnutí, které nedávno vzniklo v Rakousku.

Úspěšné firmy vyžadují souhru řady aktérů a svou roli zde hraje i štěstí, ale přesto existují osobnosti, které vyčnívají. Takovou osobností je Heini Staudinger, podnikatel, finanční rebel, obuvník a také mozek GEA Waldviertler.

Už dříve byly známé Waldviertler Werkstätten (dílny v oblasti Waldviertel), které produkují udržitelné, dlouho použitelné boty, tašky a matrace. Prodej zajišťuje 50 prodejen GEA¹ v Rakousku, Německu a Švýcarsku.

Od roku 2004 sledoval Heini Staudinger ideu spojení svých firem GEA a Waldviertler Werkstätten v družstvo. Chtěl je tedy družstevně organizovat. Proč družstvo? Protože právě to je podle něj ideální právní forma a základ pro společné hospodaření, které má

úctu k životu². V družstvu je to totiž právě člen, kdo je v centru dění, nikoliv orientace na dividendy (jde tedy o přednost principu „member value“ nad „shareholder value“). Hledaly se proto kontakty ke vzorům jako je SEKEM v Egyptě, Mondragon v Baskicku nebo Taz v Berlíně, aby bylo možné určit, jaké možnosti nabízí družstevní model pro rozvoj firemní struktury GEA Waldviertler. Cestou jsme narazili na množství těžkostí, ale nakonec se podařilo ledy prolomit.

RÜCKENWIND.COOP A PŘEKÁŽKY NA CESTĚ K VLASTNÍMU DRUŽSTEVNÍMU SVAZU

Podle rakouského zákona musí být družstvo členem některého z uznaných družstevních svazů. Projekt založení družstva GEA Waldviertler byl tedy předložen jednomu (nebudu jej jmenovat) existujícímu družstevnímu svazu. Rozhovory s tímto svazem se však staly velice frustrující a v mnoha aspektech nebyly zrovna kooperativní.

¹ GEA je řecky pro Matku Zemi.

² Preambule ke stanovám družstva GEA Mama z 9.11. 2017: „Zakládáme toto družstvo v přesvědčení, že hospodářské konání může být udržitelně úspěšné jen tehdy, když bude orientováno ekologicky, ekonomicky a sociálně a zvažuje dopady vlastního jednání na přírodu, na sociální soudržnost a na navázané odvětví, čímž je i vhodné pro další generace. Při sledování cílů tohoto družstva se orientujeme na vzor takové ekonomiky, v níž mají potřeby lidí a respekt k Zemi přednost před usilováním o zisk a před maximalizací zisku.“

Rakouskému družstevnictví dominují dvě silné skupiny — Raiffeisen a Schulze-Delitzsch. Nesou tedy hrdá jména svých zakladatelů, ale — přátelsky řečeno — jejich zakladatelská idea v průběhu desetiletí dost utrpěla. Obě dvě velké osobnosti družstevního hnutí usilovaly především o to, aby se obyčejní lidé dostávali z bídy.

Když jednání s existujícími družstevními svazy tak vážla, začali jsme uvažovat o založení vlastního svazu. A tak 22. července 2014 v Dorfgasteinu proběhla zahajovací valná hromada Podpůrného svazu pro všeobecně prospěšná družstva. V květnu 2015 uspořádala GEA Akademie sympozium o „smysluplném hospodaření“ a při této příležitosti byl účastníky schválen aklamací hlavní směr nového družstevního hnutí. Byl to náš Květnový manifest. Žádost o uznání svazu byla Ministerstvu hospodářství předložena v červnu 2015 a v prosinci 2016 náš Podpůrný svaz konečně získal příslušné rozhodnutí o uznání. Byla to dlouhá byrokratická cesta plná výkladů a námitek, ale nový svaz (v němčině Rückenwind — Förderungs — und Revisionsverband gemeinwohlorientierter Genossenschaften) nakonec mohl zahájit svou činnost. Tím byla vytvořena cesta pro vznik nových družstev.

GEA MAMA EG JE V ROLI MAJÁKU PRO RÜCKENWIND.COOP

GEA Mama eG (německé označení Matky Země) je družstevní holding s celosvětovou působností a řídí zároveň i družstevní a společenské aktivity GEA Waldviertel. Založen byl v roce 2017 k obsluze obou těchto důležitých oblastí. GEA MAMA eG tak poskytuje centrální služby družstevního holdingu a obsluhuje média a komunikace, marketing, finance, právo, účetnictví, mzdy, controlling a participativní management pro celou rodinu GEA Waldviertler. Vedle toho je však také důležitým společenským aktérem, který prosazuje smysluplné a udržitelné hospodaření. Je předvojem pro nové družstevní hnutí (RÜCKENWIND.coop).

DEMOKRATICKÉ SPOLUROZHODOVÁNÍ SE OPÍRÁ O SPOLEČNÉ HODNOTY A PRINCIPY

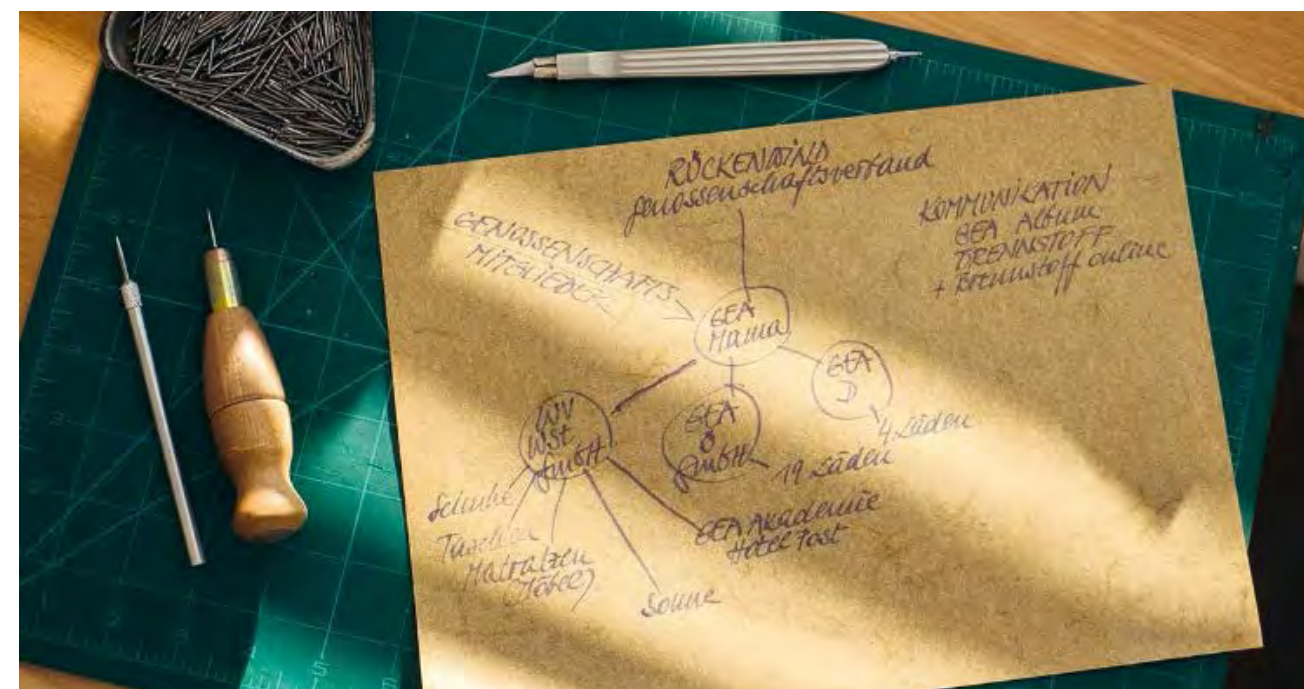
Podobně jako u členů družstva GEA Mama eG se mohou do světa GEA Waldviertel zapojit také spolupracovníci, zákazníci, partneři, přátelé, podporovatelé, ale i další zainteresovaní lidé, a mohou demokraticky spolurozhodovat a účastnit se našeho družstevního života.

Všechno se odehrává na bázi společných družstevních hodnot a principů. V GEA nevymýšlíme nové družstevnictví od začátku, ale spíše ožívujeme jádro a podstatu družstevnictví a vracíme se k jeho počátkům, k družstevním pionýrům, jakými byli Rochdalští průkopníci (1844) nebo k Hermannu Schulze-Delitzschovi a Friedrichu Wilhelmu Raiffeisenovi. Vycházíme z klasických družstevních principů svépomoci, vlastní zodpovědnosti a samosprávy.

Tohle všechno pak kombinujeme s hodnotovými představami Velké francouzské revoluce, s učením Rudolfa Steinera (duchovní svoboda, rovnost před zákonem a bratrství v ekonomice) a s vlastními zásadami GEA. První zásada se vynořila po těžké krizi ve firmě: „Bud' statečný!“ (v rakouské němčině „SCHEISS DI NED AU“). Na to navazovala logicky druhá: „Bud' chytrý!“ (neboli „BITTE SEI NED SOOO DEPPAD“), protože s pouhou statečností se často nevystačí. Jenže chytří a stateční mohou být i lupiči, a proto bylo potřeba zformulovat ještě třetí zásadu: „Orientuj se na lásku!“

SOUČASNÉ A BUDOUCÍ AKTIVITY A PROJEKTY

Diverzifikované hospodaření odolává krizi lépe než monokultura. Proto usilujeme o vyvážené složení odvětví GEA MAMA a jejich dceřiných firem a zajištění vysoké stability jak jim samotným, tak našim družstevníkům nebo těm, kdož nám poskytnou půjčku. Nyní vyrábíme boty, tašky, nábytek a vedle toho provozujeme také GEA Akademii, která organizuje semináře k naší činnosti a myšlenkám.

Patří nám závody a firemní budovy, ve kterých se naše aktivity uskutečňují.

Dalším velkým tématem je bydlení. Ubytování zatím nabízí GEA Hotel Post, který se v budoucích letech rozšíří o akademii, místnosti pro semináře a slavnostní sál. Vedle toho vybudujeme „Quartier zur Sonne“ (Čtvrť U slunce) se společnou zahradou a mezigeneračními byty.

Sesterská společnost GEAsoft eG je pionýrem v oblasti Open — Source a jejím cílem je nabízet produkty a služby informačních technologií, které budou přátelské vůči zákazníkům a budou dlouhodobě udržitelné. Důraz klade na podporu lokální ekonomiky a malých a středních firem s vysokou přidanou hodnotou IT služeb. Důležitými oblastmi jsou digitalizace, alternativní způsoby financování (kooperativní crowdfunding) a kryptoměny (založené na technologii blockchain).

Do budoucna chceme posílit také zemědělství a energetiku.

Společenské aktivity představují velmi důležitou část činnosti GEA Waldviertler. Založili jsme proto

iniciativu „Bahati Sasa — Heinrich Staudinger pro Afriku“, která sbírá peníze pro projekty v Africe. Cílem je dlouhodobé zlepšení situace lidí na místě, aby co nejdříve přestali být závislí na finanční pomoci odjinud. Svaz „GEA Formel Z — svaz na podporu dětí“ bojuje proti chudobě dospívajících dětí a mladistvých a zviditelňuje toto téma na veřejnosti.

V neposlední řadě usilujeme o společné akce ke zlepšení rámcových podmínek rakouského družstevnictví, aby sloužilo i ve prospěch družstevního hospodaření, které podporuje život.

Viva la cooperacion!

CHRISTIAN POMPER

TAJEMNÍK COOP AND
ČLEN PŘEDSEDNICTVA GEA MAMA EG

Christian Pomper je tajemníkem družstva pro finanční a právní záležitosti GEA MAMA eG. Vystudoval podnikovou ekonomiku a má dlouhodobé zkušenosti s družstevnictvím. Dříve působil v sektoru bankovníctví (Raiffeisen a Volksbank) a má zkušenost s funkcí právníka svazu a člena představenstva. Založil řadu družstev ve svazech COOP a RÜCKENWIND.coop. Je také zakladatelem a iniciátorem družstevní crowdfundingové platformy CrowdCoopFunding a členem představenstva GEAsoft eG.

www.gea.at | www.rueckenwind.coop | www.crowdcoopfunding.at

OD MONOPOLU K DEMOKRACII. OBČANÉ VYRÁBĚJÍ ENERGII

TANJA GAUDIAN

Elektrizitätswerke Schönau

Příběh elektrických závodů v Schönau (EWS) zní trochu jako pohádka: prostí občané bojují proti mocným distributorům energie a vítězí. A to v době, kdy byla energetika jako sektor plně v rukou monopolů. Ale je to příběh, který se skutečně stal, a může se stát kdekoliv, kde je pro občany důležitá demokracie a ochrana klimatu.

SPOUŠTĚČEM BYLA JADERNÁ KATASTROFA V ČERNOBYLU

Vše začalo v roce 1986 katastrofou v ukrajinském Černobylu. Malé městečko Schönau je odtud vzdáleno vzdušnou čarou asi 2000 kilometrů, ale událost přesto silně pocítilo. Nad jižním Německem se vznášel jaderný mrak a rodičům se doporučovalo, aby nenechávali děti běhat venku a aby je stravovali z konzerv. Panovala velká nejistota, protože média o nehodě informovala až s velkým zpožděním, a ještě nepřesně.

A tak si dal jeden manželský pár do místních novin inzerát: „Kdo má po Černobylu strach o budoucnost svých dětí a vnuků? Kdo chce něco udělat a neví jak? Hledáme spolubojovníky.“ Tímto způsobem se zformovala malá skupina, která se začala pravidelně setkávat. Angažovaní rodiče věnovali peníze na léčbu dětí z Černobylu a některé si k sobě dokonce

vzali na zotavenou. Z beznadějně situace tak vyrostly činy.

Malé konzervativní město Schönau leží v jižním Německu na hranici s Francií a Švýcarskem. V regionu se nachází několik jaderných elektráren, podstatně blíže než je Černobyl. Patří mezi ty nejstarší a nejméně moderní jaderky z celé Francie a Švýcarska. Rodiče pochopili, že případná nehoda v těchto elektrárnách by pro ně měla mnohem horší dopady. Očekávali, že politici budou jednat, ale ti pokračovali ve svých starých kolejích. Ze zklamání se tak zrodila zlost.

KONFRONTACE S MONOPOLISTY

Členové skupiny se začali informovat o jaderné energii a o alternativních zdrojích. Ptali se odborníků a začali své poznatky shromažďovat. Jenže jak získat na svou stranu další? Svou iniciativu pojmenovali „Rodiče za bezjadernou budoucnost,“ aby dali hnutí pozitivní směr. Použili všechny možnosti setkávání a kulturních akcí, aby na sebe upozornili. Založili dokonce i kabaretní skupinu.

Nejjednodušší možností, jak jadernou energii blokovat, je šetřit elektřinou. Skupina vyzvala

k soutěži v elektrických úsporách a oslovila mnoho lidí. To se samozřejmě nelíbilo místnímu poskytovateli energie, protože tím docházelo k ohrožení jeho obchodního modelu.

V 80. letech byla energetika zcela v rukou čtyř velkých německých firem, RWE, e.on, EnBW a Vattenfall. Oni vlastnili elektrárny, elektrické sítě a zákazníky. Monopol, který se snaží zoufale udržet.

DEMOKRATICKÁ VZPOURA

Jenže zásobování energií patří k existenčním potřebám a mělo by spočívat spíše v rukou komunity. Město Schönau i další obce v Německu je však nechalo zprivatizovat a koncesi na provoz elektrické sítě prodalo na dvacet let. Pro firmy to byl dobrý obchod s minimálním úsilím a vysokými výnosy.

V Schönau byla tehdy poskytovatelem energie KWR (Kraftübertragungswerke Rheinfelden), dceřiná firma EnBW. Čtyři roky před vypršením požádala mlčky o prodloužení koncese na dalších dvacet let a nabídla za to 100 000 marek. Občané však nesouhlasili, protestovali a nabídli městu stejnou částku, když koncesi pro KWR odmítne. Starosta přesto řekl firmě KWR „ano“. Občané však žádali, aby mohli v referendu sami rozhodnout, zda bude koncese prodloužena či ne. Výsledek referenda pak přinesl těsné vítězství pro občany.

Ocitli jsme se tak na začátku cesty, kdy se z odpůrců jaderné energie stává alternativní poskytovatel energie. Zatím bylo jasné jen to, že za čtyři roky bude regulárně vydána nová koncese a občané mají šanci zabránit KWR, aby to byla jen tato firma, kdo podá nabídku. Občané proto založili Elektrické závody Schönau (EWS), nejdříve jako tzv. společnost občanského práva, kterou později přeměnili v družstvo. Zakládajícími členy byli obyčejní občané – matky, učitelky, policista a lékař.

V této situaci už mohla EWS předložit seriózní obchodní plán a město předalo koncesi občanskému podniku. Jenže nyní to byl ten starý poskytovatel energie, který požadoval nové referendum a bojoval všemi (i neférovými) prostředky proti EWS. Použil

velké inzeráty, které tvrdily, že Schönau brzy zhasne, když zásobování převezmou EWS. Přesto i tentokrát občané v hlasování zvítězili a média je následně překřtila na „rebely“.

KAMPAŇ PŘINESLA PENÍZE I POZORNOST

Pokud chce někdo provozovat elektrickou síť, musí si ji nejprve koupit. Jenže kdo ohodnotí hodnotu sítě? Dodnes se jedná o nevyjasněnou otázku, protože potřebné informace má k dispozici pouze starý koncesionář, který je obvykle také účastníkem v dražbě.

Hodnota sítě Schönau byla ohodnocena starým provozovatelem na 8,7 milionů marek. EWS v zakázce nabídla 4 miliony marek, tedy jen necelou polovinu. Přesto byla EWS připravena za určitých podmínek požadovanou cenu zaplatit. Chtěli se konečně dostat k síti, a až pak zkusit vybojovat peníze před soudem. V pozdějších letech se to skutečně podařilo.

Nejprve však bylo třeba shromáždit velkou sumu peněz. Tuto částku nebylo možné získat přes podnikatelské podíly nebo úvěry. Kampaň na výběr peněz od občanů spustila sympatizující reklamní agentura zadarmo. Heslo znělo „Jsem narušitel“ – s tím se mohli ztotožnit také aktivisté proti jádru, proto záměr podpořili. Požadovaná částka se poměrně rychle sešla a zvláštní fond pro koupi sítě vznikl v nově založené bance společenství. V březnu 1997 pak EWS elektrickou síť skutečně převzala.

SVĚTLA NEZHASLA, ROZSVÍTILA SE

Od té doby se Schönau zásobuje výhradně ekologickou elektřinou. Důležité bylo i to, aby proud nepocházel z elektráren, na kterých se podílil starý poskytovatel, což je v Německu vlastně nemožné. Od začátku tedy bylo jasné, že EWS musí rozvíjet obnovitelné energie.

K tomu EWS vytvořila podpůrný fond, do kterého každý zákazník zaplatí část svého elektrického účtu jako tzv. „sluneční cent“. Těmito penězi EWS podporuje ty zákazníky, kteří si nainstalují solární

zařízení nebo si chtějí pořídit blokovou tepelnou elektrárnu. Pěkným příkladem je evangelický kostel v Schönau, na němž farář – navzdory veškerému odporu – nechal nainstalovat solární jednotky. Dnes jsou na to lidé pyšní.

V roce 1998 byl evropský trh s elektřinou liberalizován, to znamená, že provázování sítě, výroba a poskytování elektřiny bylo odděleno. Od té doby si může každý občan svobodně zvolit svého dodavatele elektřiny. EWS byla první společností v Německu, která nabídla vlastní ekologickou elektřinu celostátně. Je také první, kdo má úspory jako hlavní prioritu. Tarify jsou propočítány tak, aby se snaha o úspory svým zákazníkům vyplatila.

EWS dnes zásobuje elektřinou asi 170 000 zákazníků. Provozuje devět lokálních sítí elektřiny a dvě plynové sítě. V regionu se postavilo několik tepelných sítí a byly nainstalovány solární a větrné elektrárny. Díky podpůrnému programu se mohlo zapojit více než 2800 zařízení zákazníků. Téměř 6000 lidí se podílí na družstvu. Ukazují, že když se vsadí na demokracii a na obnovitelnou energii, ochrana klimatu a ekonomická stabilita mohou jít spolu ruku v ruce.

RENEŠANCE OBNOVITELNÝCH ZDROJŮ V ČR NA OBZORU

HLAVNÍ ROLE SE UJMOU SAMOVÝROBCI A ENERGETICKÉ KOMUNITY

MARTIN MIKESKA

Komora obnovitelných zdrojů energie

Nejméně na 24 % by měla do roku 2030 narůst tuzemská výroba energie z obnovitelných zdrojů. Největší roli budou hrát samovýrobci: domácnosti a podniky, kteří si budou vyrábět vlastní energii. V technologiích pak větrné elektrárny, fotovoltaiky určené pro vlastní nebo lokální spotřebu, tepelná čerpadla, solární termální kolektory, biometan, případně i geotermální zdroje. V dopravě by na konci příští dekády měla dominovat vyspělá biopaliva, stlačený bioplyn (bioCNG) a čistá elektřina. Podíl dnešních biopaliv 1. generace bude stagnovat.

Zmíněný nárůst podílu obnovitelných zdrojů energie (OZE) na konečné spotřebě¹ energie v ČR v roce 2030 ze současných 14,89%² na nejméně 24%³ vyplývá z cíle EU spotřebovat v roce 2030 z OZE 32% energie. Ten si schválily členské státy koncem června.

Podle aktuálních propočtů potenciálu OZE v Česku od expertů z Komory obnovitelných zdrojů energie by byl takový tuzemský cíl splnitelný, dokonce s rezervou. Potenciál OZE v ČR do roku 2030 byl vyčíslen na 255 PJ. To odpovídá zhruba 22 až 28% očekávané spotřeby energie v roce 2030, a to bez započtení očekávaného nástupu pokročilých biopaliv a dalších pokročilých technologií v dopravě.

Ze schválené novely Směrnice o obnovitelných zdrojích a dalších předpisů z legislativního „balíčku“ Čistá energie pro všechny Evropany jasně vyplývá, že nový rozvoj OZE by měl vypadat zcela jinak, než jsme byli zvyklí doposud. O finanční podporu se bude soutěžit v aukcích, aby byly podporovány jen ty nejefektivnější projekty. Minuly tedy časy administrativně stanovené podpory, například formou výkupní ceny (feed-in-tariff). To je první velká změna. A zadruhé, čím dál větší část energie si budou zajišťovat sami spotřebitelé

¹ vedle elektřiny i tepla a paliv v dopravě.

² MPO, EUROSTAT

³ EU si schválila společný cíl vyrábět v roce 2030 nejméně 32% energie z obnovitelných zdrojů. Metoda, kterou pravděpodobně Evropská komise použije pro ověření kompatibility národních cílů se společným celounijním 32% cílem bude výpočet založený na čtyřfaktorovém benchmarkingu. Akademická pracoviště, která se dlouhodobě podílí na modelování pro Evropskou komisi, již první neoficiální propočty cílů pro jednotlivé členské státy metodou čtyřfaktorového benchmarkingu provedla. Výsledky nebyly dosud publikovány. Komora OZE je v kontaktu s experty těchto akademických pracovišť a v předstihu upozorňuje, že považuje za racionální kalkulovat s cílem nad úrovní 24% podílu OZE na hrubé domácí spotřebě energie v r. 2030.

energie přímo v místě její spotřeby – hovoříme o tzv. samovýrobách a energetických komunitách (společenstvích), jak se o tom zmiňujeme níže.

Z analýz a výpočtů potenciálu Komory obnovitelných zdrojů vyplývá, že výrobu elektřiny z fotovoltaických panelů (v drtivě většině střešních a fasádních) v domácnostech, soukromých firmách či budovách ve správě obcí, je možné zhruba ztrojnásobit. Podobné ztrojnásobení je očekáváno u výroby tepla tepelnými čerpadly. Do energetiky dále významně vstoupí větrné elektrárny, jejichž instalovaný výkon by měl vzrůst na více než sedminásobek. Znamená to dostat se během 12 let ze současných asi 300 megawattů (MW) instalovaného výkonu na zhruba 2 200 MW. Pro srovnání: v pětkrát větším Německu přibývají a podle čerstvého rozhodnutí německé vlády budou dále přibývat nové větrné turbíny na souši tempem 3–4 tisíce MW ročně (sic!).

Do provozu by měly být uvedeny i první geotermální výtopny a teplárny. Bioplyn se bude využívat pro zálohování výkonu nepravidelné, ale dobře předvídatelné výroby z větrných a slunečních elektráren, spíše než pro výrobu v základním zatížení (jak je tomu dnes). Podobně se počítá s akcelerací rozvoje nevyužitých lokalit pro malé vodní elektrárny.

V dopravě se očekává rozvoj opravdu čisté mobility. Využívání biopaliv s horší udržitelností (např. MEŘO – řepkové příměsi do nafty) už je za zenitem, důraz bude kladen na vyspělá biopaliva z nepotravinářských surovin a na bioCNG. V elektromobilitě bude docházet k přechodu nabíjení ze stávající konvenční (uhelné a jaderné) elektřiny na elektřinu z OZE.

V ČESKU ROZVOJ ČISTÉ ENERGETIKY UŽ NĚKOLIK LET STAGNUJE

Finanční podpora pro OZE byla plošně zrušena v roce 2013 jako reakce na nezvládnutou regulaci fotovoltaiky v roce 2009 v době úřednické vlády

Jana Fischera. Od té doby se situace postupně zlepšuje, hlavně díky operačním programům EU a Nové zelené úsporám. Na obnovitelné zdroje už sice není nahlíženo jako na něco nežádoucího nebo okrajového, nicméně jasná politická deklarace a promyšlený přístup k OZE v Česku stále a zásadně chybí.

Nejzřetelnější stagnace je patrná u obnovitelných zdrojů k výrobě elektřiny, tedy u vodních, větrných, fotovoltaických a biomasových elektráren a bioplynových stanic. Ty už od roku 2013 zajišťují (téměř neměnných) 13% spotřebované elektřiny. Podíl OZE ve vytápění a chlazení se prakticky zastavil v roce 2014 na 19%. Drobné meziroční nárůsty jsou taženy spotřebou biomasy v domácnostech a tepelnými čerpadly. Přitom udržitelně získávané biomasy pro teplárny už v Česku moc nezbyvá, rozvoj lze očekávat spíše u malých domácích kotlů a v přechodu od topení dřevem k pohodlnějším peletám⁴. Zásadní bude, zda vláda přikročí k revizi spotřební daně u paliv, neboť během minulých let se tam výrazně rozevřely nůžky ve prospěch „špinavého“ uhlí.

RENESSANCE NA OBZORU?

Důležitou změnu by měla přinést dlouho očekávaná novela Zákona o podporovaných zdrojích, kterou chystá Ministerstvo průmyslu a obchodu (MPO). Ta by měla v Česku obnovit podmínky pro všechny druhy nových obnovitelných zdrojů energie: jak bioplynové, fotovoltaické, větrné, biomasové a vodní elektrárny, tak tepelná čerpadla a solární kolektory.

Důležitým principem dalšího rozvoje OZE je balík práv a povinností pro takzvané komunity (společenství) provozující obnovitelné zdroje (renewable energy communities) a tzv. samovýrobce (prosumers). Definuje je novelizovaná evropská Směrnice o obnovitelných zdrojích energie a další předpisy energetického balíčku „Čistá energie pro všechny Evropany“, kterou budou členské státy zapracovávat do svých legislativ.

Na Západě se energetické komunity výborně osvědčují už dekády. Jde o dobrovolné svazky občanů, obcí a případně také místních podnikatelů, kteří společně postaví a provozují zdroj k výrobě elektřiny či tepla. Důležité je, že hlavním motivem není zisk, ale jiné benefity, například rozvoj regionu či obce. V Evropě existují přes 3000 energetických komunit či družstev, ale v Česku se zatím objevují bohužel jen první vlaštovky. Jsou to projekty, kdy je například obec, skupinka občanů nebo zemědělské družstvo provozovatelem větrné či fotovoltaické elektrárny nebo biomasové výtopny.

V tuzemsku je obvyklejší přímá finanční i jiná podpora obcím, kde jsou obnovitelné zdroje umístěny. O komunity v tom smyslu, jak je známe hlavně z Německa, zemí Beneluxu a Británie, však nejde. To by se mělo pod tlakem transponovaných směrnic změnit. Komora obnovitelných zdrojů ze své praxe ví, že v Česku jsou obce, které by měly zájem spojovat se s místními lidmi či podnikateli a takové projekty připravovat.

Komunity mohou rozvíjet prakticky jakýkoliv obnovitelný zdroj, který dává v dané lokalitě smysl. Může jít o fotovoltaiku na střeše školy za několik set tisíc korun nebo o větrnou elektrárnu, kde se bude obec, místní občané či drobní podnikatelé podílet na části investice několika milióny nebo i desítkami miliónů korun. Je velmi vhodné, aby se obce do těchto projektů spojovaly s podnikateli či odborníky s praxí, kteří již mají s danými technologiemi zkušenosti, a aby projekt připravovali ve spojení s nimi. Ušetří tak čas a vyhnou se pozdějšímu rozčarování.

Pokud se obce rozhodnou do obnovitelných zdrojů vstupovat a začnou svou energii prodávat občanům nebo firmám, získají další příjem pro své rozpočty a ušetří za spotřebu energie v obecních budovách. Peníze za energii nebudou odtékat do vzdálených center nebo daňových rájů a obce je patrně nebudou ani spořit, ale použijí je přímo pro svůj rozvoj. Budou moci opravovat silnice, stavět hřiště, provozovat pečovatelské domy nebo cokoliv uznají za potřebné.

To pomůže vytvořit nové lokální pracovní příležitosti, protože zakázky nebo jejich část získají firmy z blízkého okolí. Peníze se tak v regionu znovu protočí a podpoří jeho rozvoj. Přirozeně, že obec se může také rozhodnout, že své obyvatele podpoří cenou vlastní vyrobené energie a bude ji prodávat levněji, než by to udělal komerční subjekt.

Motivovat občany a místní podnikatele k účasti v takovýchto projektech je velmi vhodné také proto, že to zásadně mění postoj veřejnosti k otázce obnovitelných zdrojů. Podle zkušeností ze Západu klesá odpor proti projektům OZE, jakmile lidé dostanou možnost se na nich podílet. Je to výhodný způsob, jak nastartovat růst čisté energetiky. Proto nová Směrnice takové projekty výrazně vyzdvihuje a vidí v nich „substantial added value“, tedy podstatnou přidanou hodnotu.

A právě proto budou mít komunity i samovýrobci ve srovnání s komerčními projekty řadu speciálních práv a úlev. Členské státy budou mít povinnost provést analýzu bariér takového rozvoje, nejen jeho potenciálu, a vytvořit pro komunity i samovýrobce patřičný rámec. V případě samovýrobce jde Směrnice dokonce ještě dál a definuje povinnost „podporovat vznik a rozvoj samovýroby“, a aby to nezapadlo, pravidelně o pokroku rozvíjení komunitní energetiky reportovat.

Nedávná analýza renomované Mezinárodní energetické agentury (IEA) předpovídá, že EU má našlápnuto stát se během 5 let druhým nejrychleji rostoucím trhem s obnovitelnými zdroji a předhlonit tak Spojené státy.⁵ Důvody optimistických predikcí jsou založeny právě na obsahu nedávno novelizované Směrnice o OZE a souvisejících předpisech z balíčku „Čistá energie pro všechny Evropany“. Vedle celounijního cíle spotřebovat v roce 2030 nejméně 32% energie z obnovitelných zdrojů je to především zavedení aukčních mechanismů, ve kterých se bude o finanční podporu soutěžit.

To je ostatně princip, který by se měl zavést také v Česku, a to očekávanou novelou Zákona

⁴ Obnovitelné zdroje energie v roce 2017. MPO. Říjen 2018

⁵ RENEWABLES 2018. Analysis and forecast to 2023

o podporovaných zdrojích, jak jsme již zmiňovali výše. V této souvislosti však Komora OZE – v souladu s duchem novelizované Směrnice i tzv. Guidelines a se zkušenostmi ze zahraničí – navrhuje, aby komunitní a jiné malé projekty decentralizované výroby energie měly z těchto aukcí výjimku, protože nebudou schopny v konkurenci projektů velkých energetických skupin obstát.

Zmínili jsme už také důležitou roli tzv. Samovýrobců, tedy domácností, firem či jiných spotřebitelů energie, kteří si budou v čím dál větším měřítku vyrábět svou energii sami, zejména ve fotovoltaických panelech umístěných na střechy nebo fasády. V jejich případě bude zásadní, jakým způsobem stát (Energetický regulační úřad) připraví návrh nových elektrických tarifů. Z pohledu samovýrobců je zásadní požadavek evropských legislativ na nediskriminační přístup ve vztahu k různým typům výrobců (ať je to domácnost samovýrobce nebo elektrárenská utilita). Ani jedni nebudou smět podléhat neopodstatněným a diskriminačním poplatkům či procedurám.

DRUŽSTEVNÍ A OBECNÍ PROJEKTY OBNOVITELNÝCH ZDROJŮ

KAREL POLANECKÝ

Hnutí Duha

Myšlenka, že se spotřebitelé elektřiny složí na vlastní elektrárnu, není nijak nová. Energetickým družstvům se dařilo až do druhé světové války i u nás. Tento koncept se znovu začal uplatňovat v některých zemích s nástupem decentralizovaných obnovitelných zdrojů a v řadě z nich se stal poměrně rozšířeným. Fotovoltaická elektrárna umístěná na střechě školy vlastněná společně obcí a občany tam není ničím vzácným, ale existují i podstatně ambicióznější projekty. V České republice však zatím družstevní projekty nevznikají. Částečně je nahrazují obnovitelné zdroje ve vlastnictví obcí.

BELGICKÉ DRUŽSTVO ECOPOWER – 49 000 ČLENŮ A 13 VĚTRNÝCH ELEKTRÁREN

Patrně nejúspěšnějším energetickým družstvem v Evropě je belgický Ecopower. Počet členů družstva, kteří se rozhodli vložit alespoň minimální vklad 250 eur, dosáhl 48 000. V majetku družstva je aktuálně 13 větrných turbín s instalovaným výkonem 23,2 MW a 322 solárních fotovoltaických elektráren s celkovým výkonem 5,26 MW. K tomu družstvo

vlastní ještě kogenerační jednotku na řepkový olej s elektrickým výkonem 0,25 MW a tepelným výkonem 0,3 MW, 3 malé vodní elektrárny v rekonstruovaných historických mlýnech s celkovým výkonem 0,1 MW a výrobu peletek.

O vyplácení podílu rozhodují členové družstva na výroční schůzi. Během 14 let byl jedenáctkrát vyplacen podíl na úrovni 6% vkladu, dvakrát byla výplata snížena kvůli potřebě uvolnit vyšší částku na investice a jednou nebyla vyplacena vůbec. Vzhledem k této strategii nemá družstvo žádné dluhy.

Po liberalizaci energetického trhu v roce 2003 začal Ecopower působit rovněž jako dodavatel koncovým odběratelům i mimo okruh členů družstva, kterým nabízí elektřinu výhradně z obnovitelných zdrojů. Celkem obsluhuje přes 40 000 zákazníků tvořících 1,4% celkového počtu domácností ve Flandrech¹.

KOALICE ENERGETICKÝCH DRUŽSTEV

Na evropské úrovni funguje federace energetických družstev pod názvem REScoop.eu. Sdružuje

¹ Více na <https://www.localenterprise.ie/Limerick/Publications-Resources/Presentations/Dirk-Vansintjan-Ecopower.pdf>

1500 družstev se zhruba milionem členů. Zajišťuje jim například lobbying v evropských institucích — má velký podíl na zakotvení práv obecních výroben obnovitelné energie (Renewable Energy Communities) do nové evropské směrnice o podpoře z obnovitelných zdrojů. Členem REScoop.eu zatím není žádné družstvo ze zemí východní Evropy.

Energetická družstva pro výstavbu větrných elektráren se aktuálně prosazují také ve Velké Británii. Častá je kombinace, kdy část investice zajistí podnikatelský subjekt a část družstvo. Jedním z cílů družstva je zajištění vstřícnosti místních obyvatel. Odpor proti výstavbě větrné elektrárny se výrazně zmenšuje, když jsou do projektu zapojeni obyvatelé okolních obcí — elektrárna je částečně i jejich. Stávající energetická družstva založila neziskovou organizaci Energy4All, která pomáhá se vznikem dalších družstev. Další možnosti pro zapojení obcí a společné projekty komerčních a družstevních objektů

Švédsko

Falköping je centrem švédské zemědělské oblasti. Velikostí odpovídá okresnímu městu — žije zde 30 000 obyvatel. V okolí je aktuálně v provozu 40 větrných elektráren o celkovém výkonu 43 MW. Jedná se o jednotlivé turbíny patřící k farmám, i o menší větrné farmy. Většinu větrných elektráren vlastní farmáři, energetická družstva a specializované lokální firmy.

Vedení obce přijalo v roce 2009 strategický plán energetické nezávislosti pomocí lokálních obnovitelných zdrojů. Jeho součástí má být také vlastní investice ve výši 70 milionů švédských korun (cca 7 milionů eur). Představitel obce Ulf Eriksson vysvětluje, že cílem této strategie je zajistit další rozvoj větrné energetiky tak, aby z něj profitovala obec a lokální ekonomika. K tomu je potřeba, aby regionální subjekty (včetně města Falköpingu) potřebné větrné elektrárny vlastnily. Město proto plánuje koupit větrné elektrárny, kterými by pokrylo spotřebu veřejného osvětlení,

škol, domu s pečovatelskou službou, radnice a jejich obslužných provozů. Potřebuje k tomu výkon 10 MW. Vyčleněných 70 milionů švédských korun by na to nestačilo, ale mohou být využity k investicím do společných projektů s dalšími subjekty. Město deklarovalo, že se bude na těchto projektech podílet 15% investičních nákladů. Podmínkou je, aby minimálně polovina ostatních investorů měla sídlo ve Falköpingu. První dva projekty již byly zahájeny, oba ve spolupráci s lokálními farmáři.

Podobný přístup zvolila i města Östersund, Are a Krokum v regionu Jämtland. Ta společně vlastní energetickou společnost **Jämkraft**, která provozuje 17 vodních a 45 větrných elektráren. Společnost ke svému poslání uvádí: „Jämkraft není obvyklou energetickou společností. Vyrábíme čistou elektřinu z obnovitelných zdrojů. Naším cílem není vydělat peníze, ale poskytovat službu odběratelům. Tak rozhodli naši vlastníci — města Östersund, Are a Krokum.“²

Dánsko

Energetická firma DONG Energy přišla v roce 2007 se záměrem otestovat v regionu Hvidovre poblíž Kodaně možnost výstavby nového typu mořských větrných elektráren. Tři velké turbíny dosahující výšky 150 metrů, které měly být kvůli snadnému vyhodnocování testů umístěny v bezprostřední blízkosti pobřeží, představovaly také zkoušku toho, co je ještě pro místní obyvatele přijatelné. V regionu Hvidovre jsou viditelné prakticky odkudkoliv.

Představitelé DONG Energy se shodli, že projekt nebudou prosazovat proti vůli místních obyvatel, ale ve spolupráci s nimi. Především nabídli lidem z okolí majetkový podíl na projektu. Ve spolupráci s lokální společností pro dodávku dálkového tepla iniciovala firma vznik energetického družstva.

Vzniklé družstvo **Hvidovre Wind Cooperative** tak začalo projekt připravovat společně s firmou DONG Energy. Bylo dohodnuto, že v družstvu občanům připadne vlastnictví jedné ze tří plánovaných větrných

elektráren. Družstvo bylo založeno podle dánských pravidel, kdy každý člen disponuje jedním hlasem bez ohledu na velikost svého podílu a má zároveň nárok vstupovat do všech rozhodovacích procesů. Během 5 měsíců si koupilo 2249 členů 10 700 družstevních podílů. Počet podílů byl navržen tak, aby každý podíl odpovídal jedné megawatt hodině elektřiny z roční produkce. Potřebné podíly tak byly kompletně vykoupeny, přičemž 20% si koupili obyvatelé obce, v jejímž katastru jsou elektrárny umístěny, a 80% lidé z širšího okolí.

Dánové mají s družstevním vlastnictvím zdrojů energie rozsáhlé zkušenosti. Spotřební družstva v Dánsku běžně provozují teplárenské soustavy a tradičně vlastní i značnou část elektráren. U obnovitelných zdrojů to byla ještě v 90. letech většina. V současnosti vlastní družstva a obce zhruba pětinu dánských větrných elektráren. S přechodem na velké projekty začaly mezi vlastníky převažovat podnikatelské subjekty včetně energetických společností a dánských penzijních fondů.

Aby pro větrné elektrárny v Hvidovre rychleji získali licenci, zvolili zástupci družstva a firmy DONG Energy sympatickou, ale na první pohled náročnou strategii: rozhodovací proces maximálně otevřeli veřejnosti a snažili se do něj aktivně zapojit dotyčné obyvatele. Veřejnost podrobně informovali o všech důležitých stádiích schvalovacího procesu a vyzývali je k připomínkám. Družstvo přizvalo na pomoc s komunikací s občany také místní spolky a nevládní organizace.

Příkladem oboustranně fungující komunikace byla situace, kdy představitelé sousedních obcí vyslovili obavu, že provoz turbín obyvatelé zatíží nadměrným hlukem. Zástupci družstva se nepokoušeli přesvědčovat zastupitele odbornými studiemi plnými veličin, které jsou srozumitelné jen znalcům akustiky. Místo toho je naložili na loď a vzali na výpravu do blízkosti stejného typu elektráren provozovaných na moři. Obavy z hluku se tak podařilo na místě rozptýlit.

Představitelé družstva vedli otevřenou debatu v lokálních médiích a na setkáních s občany v různých místech regionu. Vedle toho, že odpovídali na otázky, probírali také výsledky a činnost zavedených družstev. Do projektu vstoupily i místní školy a spolupracovaly s družstvem na speciálních vzdělávacích aktivitách. To všechno usnadnilo nábor členů.

Výsledek celého procesu působí v českém prostředí téměř pohádkově: výstavba 3 větrných elektráren na hustě osídleném pobřeží (každá o výkonu 3,6 MW a průměru turbíny 120 metrů) se vším úředním schvalováním projektu zabrala jen 18 měsíců. Pouhý rok a půl. Pro členy družstva je navíc dobrou zprávou, že jejich elektrárna místo projektovaných 10,7 GWh elektřiny vyrobila za rok 12,5 GWh. Výnosy podílů tedy budou vyšší³.

ENERGETICKÉ DRUŽSTVO V ČESKÉ REPUBLICĚ?

V České republice žádné tradiční energetické družstvo nepůsobí. Roli Renewable Energy Communities zastávají jen obce typu Kněžic, Jindřichovic pod Smrkem nebo Hostětína. Významnou překážkou pro vznik energetických družstev je chybějící podpora pro nové projekty obnovitelných zdrojů. To odrazuje od investic i komerční subjekty. Nové obnovitelné zdroje se tak v ČR od konce roku 2013 prakticky nestavějí. Když Dirk Vansintjan, předseda zmíněného družstva Ecopower, nedávno vystoupil s přednáškou v Praze, v navazující diskusi uvedl, že za podmínek, které jsou v České republice momentálně platné, by jeho družstvo nepostavilo žádný ze svých zdrojů.

První podmínkou pro rozvoj družstev decentralizované energetiky je tedy opětovné zavedení stabilního podpůrného schématu pro obnovitelné zdroje. (A druhou podmínkou je fungující příklad, družstvo, které to zvládlo v českých podmínkách.)

² Podle publikace: Tore Wizelius: Windpower Ownership in Sweden, Business Models and Motives, Routledge

³ Podle publikace RES COOP 20-20-20 Best practice Report: http://rescoop.eu/sites/default/files/best_practices_report_low_resolution.pdf

ZADRŽOVÁNÍ VODY V KRAJINĚ VRÁTÍ I PŘÍJMY JEJÍM OBYVATELŮM

JIŘÍ MALÍK

JAN DOMÁŇ

LUKÁŠ PANNY

Autorský tým Spolku Živá voda

Na většině území v Evropě průmyslové zemědělství, odvodňování zemědělských pozemků a odlesňování (včetně nevhodné skladby lesa) prakticky **zničilo malý oběh vody** obsluhující jak místní oběh vláhy, tak zmírňování teplotních výkyvů v krajině. Toto narušení srážek spolu s globálním oteplováním, které v posledních letech razantně zrychlilo, vede k **vysoušení kontinentu**.

Koho zajímá fyzika globálních klimatických změn, může se podívat, jak byly dramaticky destabilizovány severní „jet stream“, tedy proudění ve vysokých vrstvách atmosféry, a oceánské proudění zvané severní polární vortex. Generátory evropského počasí, jeho cyklóny a anticyklóny, už nejsou na bývalých místech. Výsledkem je **omezení přísunu srážek z Atlantiku nad Evropu**.¹

PILOTNÍ PROJEKT ZDOŇOVSKO

Projekt plošné zádrže vody v určitém povodí nabízí adaptaci na globální oteplování obnovou toho, co je v naší moci – tedy malého oběhu vody v krajině. V ČR zatím podobně komplexní projekt neexistuje, a tak by mohl náš pilotní projekt

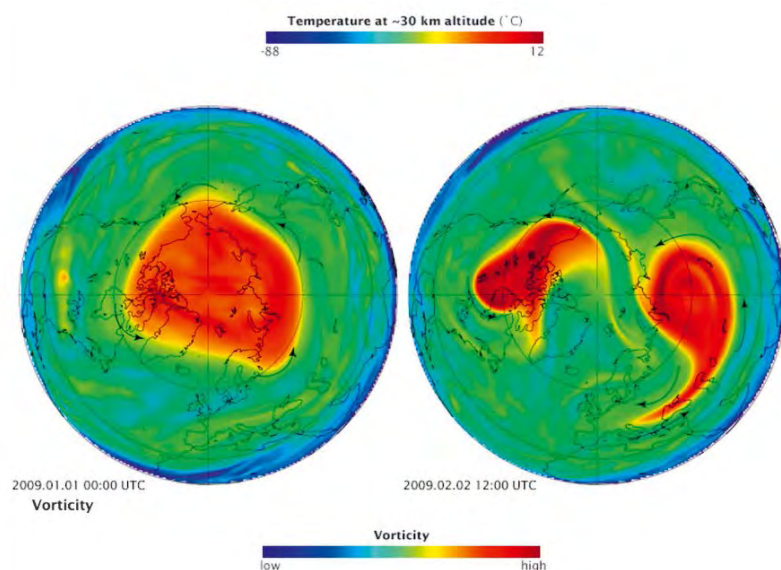
pro Zdoňovsko posloužit i jako model pro celou republiku, možná i pro EU. V každém případě je plně v souladu s chystaným vládním programem „boje proti suchu“ a dalšími strategickými dokumenty ČR: **Strategií přizpůsobení se změně klimatu v podmínkách ČR a s Konceptí ochrany před následky sucha pro území ČR.**

Projekt **celoplošné zádrže vody na ploše 20,5 km²**, na který je zatím zpracovávána studie proveditelnosti, je koncipován jako modelové know-how. Ukazuje, jak zadržet vodu v krajině v celé ploše povodí, ale zároveň nabízí představu, jak tímto způsobem vytvářet pracovní místa a zdroje příjmů pro lokální ekonomiku, včetně vzdělávání a budování veřejné podpory pro boj se suchem a obnovu zádrže vody.

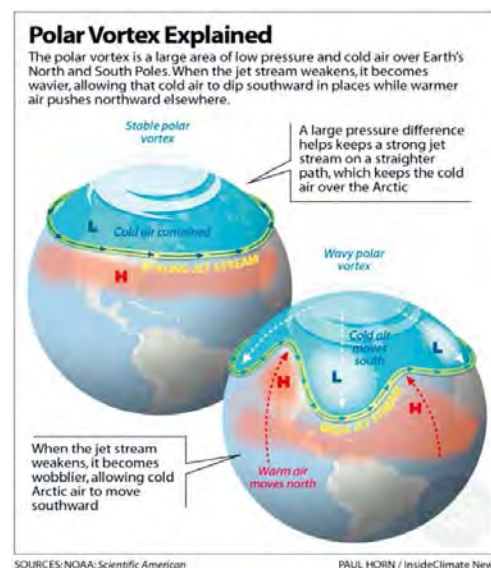
Plní tedy cíle ekologické

- adaptace na klimatickou změnu
- snížení sucha
- protipovodňová ochrana
- zlepšení místního mikroklimatu
- zvýšení biodiverzity
- zlepšení sorpčních vlastností půd a vsaku vod do podzemí
- potenciální restart malého oběhu vody

¹ <https://insideclimatenews.org/news/02022018/cold-weather-polar-vortex-jet-stream-explained-global-warming-arctic-ice-climate-change>

Jet streams — tryskové proudění je zcela zásadním faktorem, který ovlivňuje podnebí i počasí. Stejně tak stabilita polárního vortexu — víru chladného vzduchu nad Arktidou. V posledních letech (2016) došlo k jeho narušení vlivem klimatické změny a je zaznamenáván opakovaně bezprecedentní průnik teplého vzduchu nad severní pól.

A plní i cíle sociální

- zvýšení potravinové soběstačnosti regionu („jedlá“ krajina a lesy)
- pracovní místa různé kvalifikační náročnosti
- zdroj příjmů pro lokální ekonomiku v návaznosti na vládní programy a využití obnoveného zemědělského potenciálu území

Pokud se projekt podaří plně zrealizovat, budou rozdíly v chování krajiny před úpravami a po obnovení vodního režimu zcela zásadní. To může posloužit jako výukový materiál pro školy, samosprávy a státní správu. Může to ale přitáhnout i pozornost širší veřejnosti, aby si uvědomila reálnost vlivu klimatické změny a nutnost nápravy krajiny pro omezení sucha. Výstup v elektronické podobě bude volně a zdarma k dispozici zastupitelům, občanům, místně příslušným úřadům a školám či katedrám. Umožní tak získání podkladů pro nápravu krajiny co největšímu okruhu zájemců, a tedy i možnost se co nejrychleji pustit do práce. Digitalizované výstupy mohou být soustředěny „na jednom místě“ na veřejně dostupném úložišti také na pomoc místní samosprávě a státní správě při rozhodování o využití území (land use).

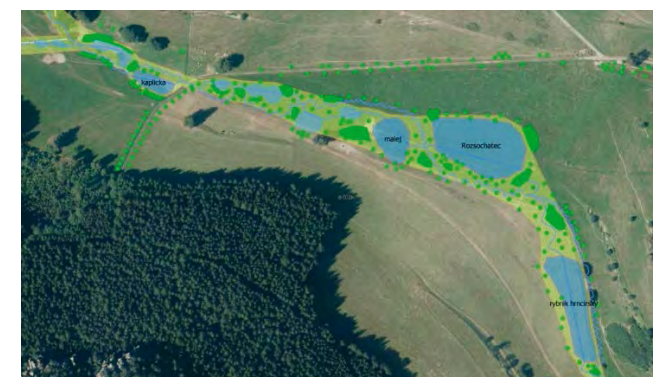
Tyto nástroje QGIS (a jiné) nabídnou minimálně:

- veškeré mapové podklady ze státních otevřených zdrojů (ortofotomapa ČR, Geologická mapa ČR 1:50 000, vrstvy katastru nemovitostí, vodstvo, vrstvy ochrany přírody, tektonické linie, mapy izolinií stropů podzemních kolektorů, plochy odvodněné melioračními úpravami atd.)
- konkrétní vrstvy s návrhem obnovy jednotlivých prvků krajiny

Vznikne skvělý nástroj s velmi snadnou aktualizací a jednotným klíčem pro vkládání dalších vrstev do tohoto de facto národního projektu. Celý projekt tak bude postupně klonován v prostředí QGIS až do pokrytí celého území ČR a sestavení jakéhosi národního puzzle. Moderní národ sobě. Stejný postup je možný i na úrovni EU.

SHRNUTÍ PRO POLITIKY — CO JE V SOUČASNÉ DOBĚ ŠPATNĚ?

- Zničená krajina s nízkým obsahem vody a stále se snižující biodiverzitou.
- Pomalá adaptace státu na klimatickou změnu a jeho nízká schopnost čelit vysušování krajiny jako celku.

Návrh ze Studie proveditelnosti spolku Živá voda. Ozdravení krajiny zahrnuje zaslepení někdejších meliorací, obnovu přirozeného profilu a dráhy toku (meandry) včetně zamokření nivy a vybudování systému tůní. Návrh zakreslili Jiří Malík a Lukáš Panny do snímku ortofotomapy z geoportálu ČÚZAK.

Situaci je možno porovnat s aktuálním stavem, jak jej zachycuje originální snímek z roku 2018 — vidíme narovnaný, zahlobený tok, který je ke všemu ve dně opevněný. Tím naopak dochází k vysušování krajiny, což podporuje rychlý nástup povodní. V potoce bývala v minulosti celoročně voda, ale poté, co byly provedeny zemědělské meliorace, už po většinu roku vysychá.

- Mizivá možnost občanů, měst a obcí bojovat se suchem a klimatickou změnou — dotační tituly jsou věcně dobré, ale jejich administrace je těžkopádná a nutí obsluhovat více grantů najednou. Případné snahy o nápravu krajiny jsou fragmentovány, náprava je nesystémová, nahodilá a naráží na neochotu vlastníků pozemků.
- Vlastníci pozemků nejsou prakticky vůbec motivováni k plnění mimoprodukčních funkcí lesa a zemědělské půdy ohledně zádrže vody.
- Stát nemá zcela ucelený program ani jednotnou gesci dozoru pro komplexní nápravu krajiny, neboť agenda krajiny je rozmístěna mezi několik rezortů a do mnoha legislativních předpisů.
- Zemědělství chybně akcentuje průmyslovou výrobu, jejíž postupy (chemie, těžká technika, orba) přímo vytvářejí podmínky pro vznik a trvání dlouhodobého sucha.

JAKÉ PŘÍLEŽITOSTI SE OTEVÍRAJÍ? CO JE TŘEBA PO POLITICÍCH POŽADOVAT?

Podporu prvků z projektu, jako je:

- Rychlá, systémová a komplexní možnost nápravy krajiny a zvýšení zádrže vody.
- Aktivní účast na tvorbě a nápravě krajiny „zdola“, pomocí lokální státní správy, samosprávy, občanských iniciativ a komunitních podniků či družstev aj.
- Budování jednotné databáze „uzdravené“ krajiny na národní, a třeba i evropské úrovni.

- Vytvoření metodiky a know-how pro systémové řízení nápravných opatření v krajině.
- Snadná návaznost projektu na územní plánování, respektive možnost přechodu na jednotnou digitální platformu územních plánů, pozemkových úprav, plánů oblastí povodí a další agendy na „jednom místě“.
- Rychlé vertikální i horizontální sdílení dat.
- Podmínky pro to, aby stát i obce mohly snadno dozorovat a metodicky řídit jednotlivé projekty, kontrolovat prováděné práce a vyhodnocovat naplňování cílů dotčených politik.
- Základem může být jednotný grantový titul na úrovni EU a níže, s administrací grantu prostřednictvím státu. Investory by měly být zejména města, obce, vlastníci pozemků a nevládní organizace zabývající se vodou, krajinou a zemědělstvím.
- Nezbytnost grantu s právním nárokem a 100% podporou.
- Ukončení nežádoucí chemizace a dalšího ničení zemědělské půdy.
- Využití této příležitosti pro zaměstnanost v komunitních podnicích, družstvech, farmách a malých místních firmách na desetiletí.

» <http://zivavoda.biz/brozura>

Záštitu nad Pilotním projektem Zdoňovsko převzali prof. RNDr. Bedřich Moldan, CSc., dr.h.c. a prof. RNDr. Jiří Frýda, Dr. a europoslanec RNDr. Pavel Poc.

LEGISLATIVNÍ RÁMEC A PRAXE VÝROBNÍHO DRUŽSTVA

MIROSLAV KEROUŠ

DUP – družstvo, Pelhřimov

Výrobní družstva – minoritní element družstevnictví:

Družstva zabývající se podnikáním v průmyslu tvoří malou část družstevního hnutí. World Cooperative Monitor 2017 na základě dat z roku 2015 člení družstva podle dosahovaného obrátu do 8 sektorů:

Pojišťovnictví	41 %
Zemědělství a potravinářství	30 %
Velko/maloobchod	19 %
Bankovníctví a finanční služby	6 %
Průmysl a utility	1 %
Zdravotnictví a sociální služby	1 %
Ostatní	1 %

V České republice podle dat Družstevní asociace České Republiky (DAČR) ke konci roku 2017 působilo 1 245 družstev sdružených v sektorových družstevních svazech následovně:

Bytová družstva	644
Spotřební družstva	47
Zemědělská družstva	352
Výrobní družstva	202

Vedle toho DAČR eviduje 1 245 družstev nezačleněných do sektorových svazů: 10 peněžních

družstev, 162 zemědělských a 1697 bytových družstev.

V Českomoravském svazu výrobních družstev (ČSMVD) je sdruženo 202 výrobních družstev, která měla v roce 2017 dohromady 3 521 členů, 13 550 zaměstnanců (1,1 % celého průmyslu), obrát 17,1 mld. Kč a zisk 532 mil. Kč. Podíl výrobních družstev na obrátu průmyslu ČR se pohybuje kolem 1 %. Jak světová, tak česká statistická data dokumentují, že průmyslová výroba na rozdíl od jiných sektorů (pojišťovnictví, bankovníctví, velko a maloobchod) nenabízí velký prostor pro základní motiv družstevnictví, kterým je „společné nebo sdílené uspokojování potřeb členů“. Existují určitě i výjimky, které mohou v určitém regionu nebo zemi dosahovat vyššího výskytu a vlivu, např. známý družstevní holding Mondragon ve španělském Baskicku.

STRUČNÁ HISTORIE ČESKÝCH VÝROBNÍCH DRUŽSTEV

První výrobní družstvo na českém území vzniklo v roce 1892. Bylo to První cvokařské družstvo ve Věšíně na Rožmitálsku. Následovala další družstva, především zpracovatelská a potravinářská, a následně došlo i k jejich sdružování do spolků.

V roce 1908 tak vznikl Svaz československých konzumních, výrobních a hospodářských družstev v Praze – v době vzniku sdružoval 12 výrobních družstev, v r. 1914 jich bylo již 33 a v roce 1918 vzrostl jejich počet na 51.

Velký rozvoj výrobních družstev nastal po vzniku republiky – roku 1920 bylo ve svazu 172 výrobních družstev a o dva roky později už 253 družstev. Krátce na to, roku 1923, byl ustanoven další svaz spotřebních, výrobních a pracovních, peněžních a hospodářských družstev pod názvem Unie československých družstev.

Družstva působila v mnoha odvětvích: potravinářském, oděvním, kovozpracujícím, dřevozpracujícím, ve zpracování kamene, papírenství a příbuzných oborech a v dalších odvětvích. Zakládání družstev mělo především charakter dobrovolného sdružování malých živnostníků ke společné hospodářské činnosti. Tento vývoj pokračoval až do druhé světové války.

Válečné hospodářství v německém protektorátu i poválečné socialistické hospodářství přineslo pro výrobní i ostatní družstva negativní přístup ze strany státu spočívající v násilné centralizaci, podřizování státnímu plánu a potlačování družstevní demokracie včetně přímého nebo nepřímého ovlivňování řídicí personální struktury družstev.

STRUČNÁ HISTORIE DRUŽSTVA DUP

1945: Družstvo bylo založeno v Pelhřimově 30 zakládajícími členy. Jeho ambice ukazuje název DUP – družstvo uměleckého průmyslu. První výrobky tvořily dřevěné, ručně malované dózy, hračky a loutky.

1947: Družstvo přechází na výrobu koženého zboží.

1949: Družstvo zahajuje vlastní výrobu manikurních a pedikurních nástrojů.

1949–1989: DUP se postupně stává největším výrobcem manikurního a pedikurního náčiní, souprav a koženého zboží, především obchodních a kosmetických kufrů. Produkce se začala vyvíjet do

zemí střední a východní Evropy. V 80. letech mělo družstvo skoro desítku výrobních závodů, více než 1000 zaměstnanců a 600 družstevních členů.

1989–2000: Ztráta východních trhů, radikální redukce provozů a počtu zaměstnanců – boj o přežití (redukce na 260 zaměstnanců, 154 členů družstva).

2001: Akvizice městského pivovaru v Pelhřimově a diverzifikace podnikání do 3 hlavních oborů:

1. Kovovýroba DUP produkuje výrobky zn. DUP (manikurní náčiní) a kooperuje při výrobě malých kovových dílců.

2. Galanterie DUP produkuje výrobky z kůže, umělé kůže, textilu a plastu. Jedná se o široký sortiment obchodních a kosmetických kufrů, tašek a polstrovaných dílců pro rehabilitační a nábytkářský průmysl.

3. Pivovar Poutník vyrábí a dodává na domácí i zahraniční trh pivo zn. Poutník.

2008–2009: Ekonomická krize způsobila propad produkce a poslední redukci zaměstnanců.

2010–dosud: Pozvolný růst produkce je podporovaný investicemi do rekonstrukcí a nových technologií.

2017: DUP má 135 zaměstnanců a 40 členů družstva, obrát činí 150 mil Kč (cca 6 mil EUR), zisk před zdaněním 10 mil Kč (cca 0,4 mil EUR).

LEGISLATIVNÍ RÁMEC VÝROBNÍHO DRUŽSTVA DUP

Legislativní rámec pro každé výrobní družstvo, včetně družstva DUP, se skládá ze tří základních součástí:

Obecný rámec

Všechny zákony a nařízení regulující podnikání obecně, např. Zákoník práce, Občanský zákoník a další zákony regulující podnikatelské prostředí (ochrana životního prostředí, bezpečnost práce, hygienické předpisy atd.)

Speciální rámec

Zákon o obchodních korporacích č. 90/2012 Sb., který vedle ustanovení týkajících se všech typů společností stanovuje v Hlavě 6 zákona také speciální podmínky pro družstva (§§ 552 až 773).

Usměrňuje tak družstevní podnikání obecně, tudíž i podnikání výrobních družstev. Stanovuje základní pravidla pro vznik družstva, členský podíl, práva a povinnosti členů družstva, operace s členským podílem, ukončení členství, a také orgány družstva, jako je členská schůze, představenstvo, kontrolní komise a další.

Individuální rámec

Stanovy družstva. Ustanovení týkající se družstev v Hlavě 6 zákona o korporacích jsou jen z části obligatorní, ale ve značné míře spíše fakultativní, a tak bylo nutno tato fakultativní ustanovení ve Stanovách družstva pro DUP specifikovat a individualizovat. K tomu došlo na členské schůzi v roce 2014.

INDIVIDUÁLNÍ PRAVIDLA PODLE SCHVÁLENÝCH STANOV DUP:

V současnosti má družstvo DUP 42 členů s cca 470 hlasy odvozenými od výše členského vkladu základního + dalších vkladů, přičemž žádný člen nemá více než 10% všech hlasů.

Členská schůze se koná 1× ročně: členové projednají zprávu o činnosti, rozhodnou o použití vytvořeného zisku a jednou za 4 roky také zvolí 5 členné představenstvo a 3 člennou kontrolní komisi. **Představenstvo** poté zvolí ze svých členů předsedu představenstva a ředitele družstva, který řídí družstvo a každodenní agendu.

Členství v družstvu je vázáno na pracovní poměr. Základní vklad je 5 000 Kč. O členství je možno požádat při pracovním poměru uzavřeném na dobu neurčitou, ale výjimky jsou možné.

Další než **základní vklad** lze získat nákupem (max. 10násobek základního vkladu) nebo převodem od jiného člena po souhlasu představenstva.

Zisk, který je členskou schůzí určený k rozdělení mezi členy, je možno připsat jako další vklad ve výši základního vkladu nebo jeho násobku (všem členům se připisuje stejně), nebo jej lze vyplatit jako „dividendu“. Ta se vyplácí v poměru podle počtu hlasů jednotlivých členů.

Výplata vkladu při ukončení členství: do 3měsíců po nejbližší členské schůzi – výjimečně je možno i dříve.

Způsob hlasování na členské schůzi je možný dvěma způsoby:

Hlasování systémem **jeden člen = jeden hlas** se používá při těchto rozhodováních:

- poskytnutí finanční asistence členovi družstva
- stanovení výše uhrazovací povinnosti členů, vznikla-li družstvu ztráta
- zrušení družstva s likvidací,
- přeměna družstva,
- vydání dluhopisů družstva
- technické hlasování při schůzi (program, volba orgánů členské schůze)

Hlasování systémem **1 člen= počet hlasů** dle výše členského podílu:

Používá se při všech ostatních schvalovaných záležitostech.

MOŽNOSTI ZLEPŠENÍ PROSTŘEDÍ PRO VÝROBNÍ DRUŽSTVA

Pro družstvo je rozhodující, zda se dokáže svým podnikáním udržet na trhu: jaké produkty a služby dokáže nabídnout, s jakými obchodními a výrobními partnery spolupracuje, jaké zaměstnance a členy družstva dokáže získat a udržet, jak dokáže zajistit jejich loajalitu, motivaci a spokojenost s pracovním prostředím i mezilidskými vztahy.

Legislativní rámec tvoří základní právní prostředí, ale pro družstvo je neméně důležité, jak dokáže uspořádat své vnitřní poměry, aby vytvořilo stabilizující a motivující prostředí pro své zaměstnance. Patří k ní spravedlivá platová diferenciacie, kariérní prostupnost firmy, horizontální a vertikální řídicí systém, motivace k loajalitě, zvyšování kvalifikace a pracovních dovedností, a ve svém důsledku také zvyšování produktivity a dosahování kvalitativních standardů.

Výrobní družstva včetně družstva DUP patří z převážné většiny do kategorie malých a středních podniků. Podpora malých a středních podniků je tedy zaměřena i na podporu výrobních družstev, avšak politika vlády má v tomto směru stále ještě prostor, aby tuto podporu MSP dostala na úroveň obvyklou v západních evropských zemích a ekonomicky progresivních menších zemích mimo Evropu, jako je např. Izrael nebo Singapur.

Hlavním problémem české vlády a jejích ministerstev je, že často i dobré záměry (např. podpora vývoje, rekvalifikace pracovních sil, podpora investic atp.) se v průběhu nastavování podmínek a procesů stanou předpisovým labyrintem, ve kterém se vyznají jen specialisté. Ty si musí MSP zaplatit, nechtějí-li ztrácet čas a síly, aby těmto procesům porozuměli.

MAKROEKONOMICKÉ VÝHODY DRUŽSTEVNICTVÍ

ILONA ŠVIHLÍKOVÁ

Alternativa Záhoda

Tento příspěvek se zabývá výhodami družstevnictví z ekonomického pohledu. Družstevní hnutí je často spojováno s hodnotami jako je spolupráce, solidarita, práce pro komunitu atd. Tento příspěvek chce ukázat, že rozvoj družstevního hnutí může mít značný význam pro ekonomiku, obzvláště pro ekonomiku v ČR.

Ekonomika ČR se za posledních téměř 30 let nastavila do pozice tzv. závislé ekonomiky (kolonie), což s sebou přináší řadu negativ. Ekonomika ČR je charakterizována velkým vlivem zahraničních firem, což se odráží ve velkém odlivu zisků z ekonomiky. Tyto zdroje pak zákonitě ekonomice chybí – na investicích či na mzdách. Od roku 2006 odliv zisků převyšuje reinvestované zisky, takže se ekonomice vydatně „pouští žilou.“ ČR je pro zahraniční firmy velice atraktivní, roli hraje „láce“ (mzdová a také kurzová úroveň), takže firmy zde dosahují velmi vysoké míry návratnosti¹. Celkový charakter naší ekonomiky je přepracovací, přidaná hodnota na úrovni nižší střední. Z pozice tzv. českých firem je potřeba zdůraznit jejich závislost v mezinárodní dělbě práce. Jsou velmi často v pozici tzv. price-takera, tj. příjemce ceny. Od

nadřazeného ekonomického subjektu (mateřské firmy) mají stanoven cenový strop, do něhož se musí vejít. To je limitující faktor především pro kontinuální nárůst mezd, který je jedním z hlavních znaků konvergence ekonomik.

Makroekonomicky se daná, stručně načrtnutá situace, odráží ve značném rozpočtu mezi mzdovou a ekonomickou úrovní, vůči Německu asi o 25 procentních bodů, což je výrazný rozdíl i v porovnání s dalšími zeměmi. Odliv zisků se odráží také na velkém rozdílu mez HDP a HND, což znamená, že tolik používaný ukazatel HDP je v našem případě značně nadhodnocen a nevystihuje zcela ekonomickou realitu. Zásadní ovšem je, že model závislé ekonomiky neumožňuje dlouhodobé zvyšování životní úrovně a mezd. Pro ČR je naprosto klíčové tento model změnit a vyvarovat se umělému prodlužování jeho životnosti (například umělá depreciace koruny, nebo dovoz levné pracovní síly z Mongolska, Filipín atd.)

Existuje několik cest, jak se z tohoto modelu vymanit. Účelem tohoto příspěvku není tyto cesty

¹ Podrobněji viz Švihlíková, I.: Jak jsme se stali kolonií. Praha, Rybka Publishers, 2015.

detailně analyzovat, tudíž budou uvedeny pouze výčtově. Jednou z cest je modifikace současného modelu (defenzivní strategie) například zrušením či radikální změnou konceptu investičních pobídek.

Ke změně modelu závislosti je potřeba role státu. Koneckonců státy, které ve strukturální změně uspěly, vždy využívaly silné role vlády. Nejčastější příklady najdeme v Asii, z evropských zemí lze uvést například Finsko. Velmi silně je potřeba státu pro scénář „velký třesk“, tedy uskutečnění klíčových investic (elektrárny, těžba lithia). Dalším scénářem, který nevyžaduje tak důraznou roli státu, je právě ekonomická demokracie – tedy podpora domácích struktur ukotvených v lokální ekonomice.

Bohužel se ukazuje, že vláda nejenže není schopná uskutečňovat ekonomickou strategii směřující k lepšímu postavení země v mezinárodní dělbě práce, ale není schopná ani odstranit deformující prvky, jakými jsou právě investiční pobídky nebo superhrubá mzda. Proto je třeba zmínit i další možnost, kterou je tlak mzdové konvergence, který může urychlit substituci práce kapitálem a modernizaci české ekonomiky.

Struktury ekonomické demokracie jsou dosti pestré. Zahrnují samozřejmě družstva, která jsou v centru tohoto příspěvku. Družstva mají dlouhou tradici, na světě je asi jedna miliarda družstevníků. Do kategorie ekonomické demokracie patří ale také podniky s participací zaměstnanců. Může mít relativně slabou formu jako je účast zaměstnanců v dozorčích radách, nebo určitý poměr mezi finanční a rozhodovací participací, známý je americký systém ESOP (employee stock ownership plan)².

Výhody struktur ekonomické demokracie jsou značné.

Po roce 2008, tedy po vypuknutí Velké recese, se pozornost obrátila také na odolnost různých ekonomických struktur vůči krizím. V tomto ohledu je významný především rozsáhlý průzkum Evropského parlamentu, který došel k tomu, že právě družstva a firmy s participací zaměstnanců jsou vůči krizím obzvláště odolné³. Pro českou ekonomiku se jedná o významný poznatek, se kterým ovšem není nadále nijak pracováno. Česká ekonomika není strukturálně vyváženě nastavena a téma odolnosti, především v době zvýšeného geopolitického napětí, které se přenáší do ekonomiky, pro ni tak může být fatální.

Zpráva konstatuje, že družstva se oproti konvenčním firmám ukázala být odolnější vůči krizi, a to jak z hlediska zaměstnanosti, tak z hlediska zavírání firem. Silná odolnost byla pozorována u družstevních bank⁴, průmyslových družstev i u družstev služeb. EP také uvádí, že družstva jsou jako flexibilní model aplikovatelná v různých sektorech. EP konstatuje, že tato větší odolnost je zapříčiněna způsobem, jakým jsou družstva řízena – závisí tedy na společném vlastnictví, demokratické ekonomické participaci a kontrole i oddanosti vůči komunitě. Dodejme také, že zpráva navrhuje řadu kroků a možností, jak roli družstev a podniků participačního typu v ekonomice posílit.

Družstva také vykazují nižší míru nerovnosti, což je vzhledem k již probíhající automatizaci a robotizaci, velice významné. Je totiž dosti pravděpodobné, že další rozvoj automatizace povede k dalšímu navýšení nerovnosti.

Formy ekonomické demokracie dosahují také vyšší produktivity, lepší výkonnosti i spokojenosti pracovníků. V Británii to demonstruje zpráva „Sharing success“⁵, která ukazuje nejen na

rozrůstání sektoru zaměstnanecké participace, ale také na propojení mezi aktivitou pracovníků a jeho finančním podílnictvím na výsledcích firmy. I zde zaznívá argument o lepší odolnosti vůči krizím, obecně vzato pestrost ekonomiky ji činí více odolnou.

Aktuální je výzkum Virginie Perotinové⁶, která na příkladech družstev především v západní Evropě ukazuje, že jejich systém řízení vede k dosahování vyšší produktivity. Britská zpráva v této souvislosti zdůrazňuje také větší zainteresovanost pracovníka na výsledcích firmy. Perotinová se snaží ukázat, že družstva a podobné formy ekonomické demokracie nevznikají zdaleka jen v situacích, kdy jsou firmy před bankrotem a možnost „předat firmu pracovníkům“ se tak objevuje pouze jako záchranná forma. O této možnosti se zmiňuje i zpráva EP, která navrhuje vytvoření legislativy a finančních zdrojů přímo pro takovýto postup.

Perotinová nicméně na příkladu Francie ukazuje nárůst nových start-upů v řadě inovativních sektorů právě v podobě družstva. Družstva mají velkou motivaci držet pracovní místa i v době krize, mají tedy tendence k dlouhodobějším strategickým úvahám, nikoliv jen k bezprostřední reakci typu snížení počtu pracovníků a snížení mezd. Tím se znovu objevuje téma odolnosti této struktury. Perotinová zdůrazňuje, že vzhledem k vysoké nerovnosti jsou struktury ekonomické demokracie velmi zajímavé právě pro Spojené státy.

Uvádí také vazbu na lokální ekonomiku, kdy celá komunita má prospěch z toho, že kapitál zůstává na daném místě. Řada družstev cítí silnou odpovědnost vůči své lokalitě. Nová družstva jsou často spojena s určitým sociálním étosem, jako příklad Perotinová uvádí družstva zabývající se výrobou obnovitelné energie.

Vidíme tedy, že řada výzkumů z různých zemí ukazuje, že družstva a podniky s participací

zaměstnanců mohou pomoci řešit přesně ty problémy, se kterými se potýká i česká ekonomika.

Česká ekonomika má poměrně jednostrannou strukturu. Kromě silného vlivu zahraničních firem, u nichž se koncentruje ekonomická síla i export, je tu i navazující struktura velikosti. ČR nutně potřebuje posílit sektor menších a středních firem v domácím vlastnictví. Struktury ekonomické demokracie jsou k tomuto účelu přímo ideální. Struktura české ekonomiky nevykazuje velkou odolnost vůči krizím – firmy jsou koncentrovány v několika málo sektorech (dominuje automobilový průmysl) a rovněž export je silně koncentrován. Posílení odolnosti české ekonomiky je tedy klíčovým úkolem hospodářské politiky.

Kromě toho právě tyto struktury a jejich formy mohou přispět k udržení zisků v ČR, je také možno je rovněž využít jako formu pro upadající firmy. Podpora struktury ekonomické demokracie může české ekonomice přinést mnoho dobrého a může zásadním způsobem přispět k řešení řady závažných problémů, které se v rámci modelu „závislé ekonomiky“ v ČR naakumulovaly za posledních 30 let.

² Podrobný výčet najde zájemce v: KSLP: Ekonomická demokracie, Teorie a praxe. 2016.

³ EP: Report on the contribution of cooperatives to overcoming the crisis. 2013. » <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2013-0222+0+DOC+XML+VO//EN>

⁴ V USA nebyly krizí postiženy tzv. credit unions, tj. družstevní záložny.

⁵ Sharing success. The Nuttall review of employee ownership. 2012. » https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/31706/12-933-sharing-success-nuttall-review-employee-ownership.pdf

⁶ Virginie Pérotin: What do we really know about worker-cooperatives? Cooperatives UK. » https://www.uk.coop/sites/default/files/uploads/attachments/worker_co-op_report.pdf

STATUT SOCIÁLNÍCH A SOLIDÁRNÍCH PODNIKŮ

Z POHLEDU EVROPSKÉHO PARLAMENTU

KLÁRA STAROSTOVÁ

*Vedoucí kanceláře europoslance MUDr. Mašálky, Brusel, září 2018
Email : klara.adamcova@seznam.cz*

Nedávná finanční krize ukázala, že její dopady nejvíce pociťovali lidé sociálně vyloučení a skupiny lidí znevýhodněných na trhu práce, kam spadají lidé se zdravotním postižením a s nízkou kvalitací. V Evropském parlamentu proto panuje shoda na tom, že je nutné vytvářet příznivé prostředí pro podporu sociálních podniků. Nejde však jen o to, že vytvářejí nová pracovní místa zejména pro ty nejzranitelnější. Nezanedbatelnou úlohu hrají také v oblasti sociálních inovací. Proto představují jednu z hybných sil rozvoje sociálně a environmentálně udržitelného tržního hospodářství a evropského vnitřního trhu.

Evropský parlament se snaží být v oblasti sociální ekonomiky již tradičně aktivní. Od roku 1990 zde působí například tzv. „intergrupa pro sociální ekonomiku“¹, jejímiž členy je v současné době 80 poslanců z 6 různých parlamentních frakcí. Tato intergrupa slouží jako poradní orgán a jako otevřená platforma pro diskuse a výměnu názorů zejména se zainteresovanými aktéry z občanské společnosti.

Z pohledu Evropského parlamentu chápeme sociální a solidární podniky jako součást sociální ekonomiky.

Jejich řízení sice vychází z podnikatelského modelu, ale sleduje přitom širší sociální a environmentální cíle a cíle svého společenství. Obvykle se zabývají poskytováním sociálních a integračních služeb pro znevýhodněné skupiny, ale jejich činnosti jsou více různorodé. Zdá se, že společným trendem vnitrostátních právních předpisů je rozšířit škálu činností, jež jsou sociální podniky oprávněny vykonávat, a to za určitých předpokladů, jakými jsou obecný zájem, sociální užitečnost nebo poskytování komunitních služeb, včetně služeb v oblasti vzdělávání, kultury a životního prostředí.

Evropské instituce podnikly mezi lety 2009 a 2017 několik iniciativ souvisejících se sociální ekonomikou, což můžeme považovat za start nového období evropských veřejných politik.

Pokud jde o právní formy, bylo dosaženo jen malého pokroku. Projednával se např. evropský statut vzájemné společnosti a statut evropské nadace, ale návrhy byly nakonec pro jejich nedostatečnou podporu staženy.

Evropský parlament bohužel nedisponuje legislativní iniciativou, ta náleží jen Evropské

¹ » <http://www.ripess.eu/social-economy-intergroup-eu-parliament/>

komisi. Když se tedy europoslanci v roce 2017 zaměřili na možnost zavedení jednotného právního statutu pro sociální a solidární podniky, mohli nabídnout jen tzv. legislativní zprávu z vlastní iniciativy. Tuto možnost dává Evropskému parlamentu jeho Jednací řád², konkrétně pak článek 46, jehož první odstavec říká:

— *Parlament může podle článku 225 Smlouvy o fungování Evropské unie požádat Komisi, aby předložila vhodný návrh na přijetí nového aktu nebo změnu stávajícího aktu. Parlament tak učiní formou usnesení na základě zprávy z vlastního podnětu od příslušného výboru vypracované v souladu s článkem 52 jednacího řádu. K přijetí usnesení při konečném hlasování je potřebný souhlas většiny všech poslanců. Parlament může zároveň stanovit lhůtu pro předložení tohoto návrhu.*

Komise je následně povinna reagovat na podnět Evropského parlamentu ve lhůtě 3 měsíců, a to v souladu s článkem 46, odstavcem 6 Jednacího řádu Evropského parlamentu, který zní:

— *Konference předsedů výborů pravidelně monitoruje, zda Komise dodržuje bod 10 interinstitucionální dohody o zdokonalení tvorby právních předpisů, podle nějž má Komise na žádosti o předložení návrhů odpovědět do tří měsíců prostřednictvím přijetí zvláštního sdělení, v němž oznámí, jak v dané věci zamýšlí dále postupovat. Konference předsedů výborů pravidelně informuje o výsledcích tohoto monitorování Konferenci předsedů.*

Zpravodajem za Evropský parlament byl určen český europoslanec za KSČM, MUDr. Jiří Maštálka³, díky čemuž jsem jako jeho asistentka měla možnost seznámit se s danou problematikou velice úzce a pracovat na návrhu zprávy nejen pro Právní výbor, ale posléze i pro celý Evropský parlament.

Podle dat z roku 2015 poskytnutých Evropskou komisí zaměstnává sociální a solidární ekonomika více než 14 miliónů lidí, což představuje asi 6,5 % všech pracovníků EU a 10% podniků EU⁴. Cílem Evropského parlamentu proto bylo zvýšit pozornost a pozvednout význam sektoru sociálního podnikání tak, aby se mu v celé EU věnovala náležitá pozornost a podpora.

Na zprávě o statutu sociálních a solidárních podniků spolupracoval Právní výbor Evropského parlamentu (dále jen JURI) a Výbor pro zaměstnanost a sociální věci (dále jen EMPL).

Zásadní otázkou bylo, zda navrhnout novou celounijní právní formu pro sociální solidární podniky, přitom bylo nutné zvážit několik faktorů. Jednak je to převažující nechuť k celounijní regulaci, nazývané často jako „diktát Bruselu“. Jsou tu například negativní zkušenosti s návrhem zavedení právní formy společnosti s.r.o. s jedním společníkem, který leží již několik let „u ledu“.

Je sice zřejmé, že sociální a solidární podniky by měly mít společnou identitu ve všech členských státech, avšak zároveň je třeba zdůraznit důležitost uznání jejich rozmanitosti. V nedávné studii Generálního ředitelství pro vnitřní politiky nazvané „Evropský statut sociálních a solidárních podniků“⁵ Komise uznává přínos opatření na evropské úrovni, ale doporučuje vytvořit pro sociální a solidární podniky jen určitý status a související označení, osvědčení nebo značku, spíše než požadovat vytvoření konkrétní právnícké osoby.

V členských státech EU mohou mít sociální podniky různé právní formy a statusy, které sahají od tradičnějších právních forem, jako je sdružení, nadace, družstvo, vzájemné společnosti, až po nové právní formy určené výhradně pro sociální podniky, jako např. sociální družstva v Itálii, nebo GmbH

v Německu. I to pro nás bylo známkou toho, že by bylo vysoce obtížné dosáhnout v EU konsensu o tom, zda je v současné době vhodné, či dokonce nezbytné zřídit na úrovni EU zvláštní právní formu sociálního podniku.

Nakonec tedy převážil přístup, který bude podle našeho názoru znamenat pro sociální podniky značný přínos, a na kterém bylo ve finále dosaženo i politického konsensu. Na plenárním zasedání ve Štrasburku 5. 7. 2018 byla zpráva přijata velkou většinou (398 hlasů pro, 78 proti a 44 se zdrželo).

Evropský parlament tak ve své zprávě Komisi vyzývá, aby na unijní úrovni zavedla „**evropskou značku sociální ekonomiky**“ pro sociální a solidární podniky, která se bude opírat o jasná kritéria založená zejména na určitém modelu rozdělování zisků, řízení a rozhodování.

Přitom musí být zdůrazněny specifické charakteristiky těchto podniků a jejich sociální dopad. Evropská značka sociální ekonomiky by měla být sice nepovinná, ale sociální podnik by o ni musel požádat, přičemž by pak měla být uznávána všemi členskými státy. O udělení značky by mohly zažádat všechny podniky, které splní soubor kritérií, a to bez ohledu na právní formu, jež se rozhodly přijmout v souladu s vnitrostátními předpisy.

Jedná se o snahu zvýšit viditelnost takových podniků, podpořit investice, usnadnit přístup k financování, ale současně také respektovat různé právní formy a rámce v tomto odvětví a v jednotlivých členských státech. Celounijní právní úprava by přitom měla být jednoduchá a neměla by představovat zbytečnou administrativní zátěž.

Ve zprávě poslanci Komisi také vyzvali, aby v příštím víceletém finančním rámci (VFR) pro období 2021–2027 posílila financování Evropského sociálního fondu, Evropského fondu pro regionální rozvoj a programu pro zaměstnanost a sociální inovace, s cílem podpořit sociální ekonomiku a sociální podnikání.

Komise byla rovněž vyzvána, aby pomohla zvýšit povědomí o sektoru sociální a solidární ekonomiky a zvýšit investice do odvětví založeného na „evropské značce sociální ekonomiky“.

I za pana poslance Maštálku si trůfám tvrdit, že práce na této zprávě byla vysoce konsensuální. Obdrželi jsme minimální množství pozměňovacích návrhů a většinu jsme byli schopni zapracovat do kompromisů přijatelných pro široké politické spektrum.

Pro podporu sektoru sociální a solidární ekonomiky bychom rádi samozřejmě udělali víc, ale museli jsme se pohybovat pouze v hranicích, která nám stanovuje Jednací řád Evropského parlamentu. Nyní tedy napjatě očekáváme, k jakým krokům se Komise zaváže v odpovědi na naši iniciativu (Komise je povinna reagovat ve lhůtě 3 měsíců).

² » <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+RULES-EP+20180731+TOC+DOC+XML+V0//EN&language=EN>

³ » www.mastalka.cz

⁴ » https://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy_en

⁵ » http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/611030/EPRS_STU%282017%29611030_EN.pdf

MOŽNOSTI A PRÍLEŽITOSTI ROZVOJA DRUŽSTEVNÍCTVA NA SLOVENSKU

EVA RIEČANSKÁ

Združenie Utopia

Z historickej perspektívy je Slovensko krajina s jednou z najstarších družstevných tradícií. Jej korene siahajú už do roku 1845, keď v západoslovenskej obci Sobotišťe vznikol zásluhou Samuela Jurkoviča úverový ústav na družstevnom základe: Spolok gazdovský v Sobotišťi. Udialo sa tak len 50 dní po tom, ako v anglickom Rochdale vzniklo prvé moderné družstvo. Spolok gazdovský bol teda historicky prvým družstvom v kontinentálnej Európe.¹

V polovici 19. storočia bolo tak územie Slovenska predvojom rozmachu družstevníckeho hnutia v Európe. V neskorších desaťročiach vznikali, s podporou súdobej inteligencie a politickej reprezentácie, postupne mnohé družstvá s rozličným zameraním – zakladali sa ďalšie peňažné a poisťovacie družstvá, ale aj družstvá výrobné, spotrebné a odbytové a neskôr – v období 1. ČSR – aj družstvá stavebné. Najmä v období 1. ČSR sa družstevné hnutie na Slovensku úspešne rozvíjalo a tešilo veľkej popularite. Družstvá sa pritom okrem ekonomickej činnosti venovali aj

kultúrnym a vzdelávacím aktivitám a celkovo plnili dôležitú spoločenskú a verejnoprospešnú funkciu.²

Rozpadom 1. ČSR nastal však aj postupný úpadok družstevného hnutia, ktorý súvisel s nástupom fašistického režimu po roku 1939. Obdobie slovenského štátu cez úsilie o centralizáciu riadenia a štátom stanovenú reguláciu družstevníctva postupne nahlodal demokratické princípy fungovania družstiev. Proces postupnej likvidácie základných demokratických pilierov družstevného hnutia zavŕšil nástup tzv. komunistického režimu po roku 1948, ktorý síce preferoval družstevníctvo ako jednu z dvoch akceptovateľných foriem vlastníctva výrobných prostriedkov, no neumožnil plný rozvoj a napĺňanie jeho demokratických zásad.

V súčasnosti je Slovensko krajinou, v ktorej ako keby družstevná tradícia upadla takmer úplne do zabudnutia a na rozdiel od iných európskych krajín (vrátane ostatných krajín V4) sa v podstate nerozvíja. Aj keď má táto situácia svoje historické korene, je zároveň obrazom súčasného nezáujmu

¹ Vid' napr. heslo Gazdovský spolok In: Tradičná ľudová kultúra Slovenska slovom a obrazom. Elektronická encyklopédia. Dostupné na: <https://www.ludovakultura.sk/polozka-encyklopedie/gazdovsky-spolok/>

² Vid' Martuliak, P., Stopäťdesiat rokov slovenského družstevníctva. Agroinštitút Nitra, 1995.

až negatívneho postoja k družstevníctvu ako hnutiu a družstvám ako formám demokratického združovania sa ľudí za účelom ekonomickej činnosti. Kým tesne po roku 1989 sa ešte argument, že družstvá nemajú v trhovej ekonomike opodstatnenie a patria do minulosti, mohol javiť ako pochopiteľný, v súčasnosti už úplne stratil svoje opodstatnenie — najmä v kontexte situácie v iných krajinách tzv. vyspelého sveta a aj vzhľadom na to, že EÚ rozvoj družstevníctva podporuje a družstevný sektor tvorí v iných európskych krajinách nezanedbateľnú časť ekonomiky a poskytuje prácu a príjem mnohým desiatkam (a celosvetovo až stovkám) miliónov ľudí.³

V porovnaní s krajinami V4, a najmä v porovnaní s Českou republikou, je od konca 90. a začiatku roku 2000 družstevníctvo témou, o ktorej sa na Slovensku takmer nehovorí a ktorá nie je vo všeobecnom povedomí. Pre ilustračné porovnanie s Českou republikou: počet mediálnych výstupov t.j. článkov v novinách a časopisoch, v ktorých sa za obdobie od 1.1. 2012 do 31.1.2014 vyskytlo kľúčové slovo družstevníctvo bol v slovenských médiách 37, zatiaľ čo v českých médiách ich bolo 405.⁴ Na rozdiel od Českej republiky sa družstevníctvo doposiaľ nestalo ani témou v žiadnej volebnej kampani.

V období transformácie v 90. rokoch počet družstiev výrazne klesol. Podľa údajov Slovenského štatistického úradu od roku 1995 do roku 2002 klesol počet družstiev z 2081 na 1523 a od roku 2002 do súčasnosti sa tento počet v podstate nijako významne nemení. A aj medzi týmito družstvami sú mnohé také, ktoré úplne nedodržiavajú princípy družstevnej demokracie a niektoré sú družstvami vlastne iba podľa názvu. Družstevné hnutie zdola prakticky neexistuje — mladší ľudia družstvá nezakladajú a ani do nich príliš nevstupujú. Takže problémom mnohých súčasných družstiev je starnutie a stenčovanie členskej základne.

³ Pre viac údajov k tejto téme viď: <http://ica-ap.coop/en/facts-and-figures>

⁴ Viď. Riečanská, E. et al., *A Volatile Present and an Uncertain Future. Mapping Cooperative and social economies in the Visegrad countries. Utopia a partneri*, 2015, časť „Media“, s. 48–53 a 60–63

⁵ Jedným z výstupov projektu je publikácia: Riečanská, E. et al., *A Volatile Present and an Uncertain Future. Mapping Cooperative and social economies in the Visegrad countries. Utopia a partneri*, 2015

Aj akademická pozornosť sa — okrem historických prác — téme družstevníctva venuje iba marginálne. Absentujú teoretické štúdiá, či systematické empirické výskumy. Pre lepšie pochopenie súčasnej situácie preto vykonalo združenie Utopia spolu s partnerskými organizáciami z krajín V4 v rámci projektu INECON v roku 2014 prieskum, ktorý bol kvalitatívnou sondou do situácie v družstevnom sektore z pohľadu stavu a možností rozvoja sociálnej ekonomiky. Hoci rozsah projektu neumožnil komplexné a reprezentatívne mapovanie tejto problematiky, predsa len načrtol jej základné kontúry a upozornil na niektoré konkrétne príklady súčasnej praxe.⁵

V Slovenskom kontexte to bol zároveň aj prvý základný výskum tohto druhu zameraný na spoznávanie skúseností aktérov a aktéroch v teréne na vybranej vzorke družstiev. Kvalitatívne zisťovanie v teréne nám umožnilo získať unikátne dáta, ku ktorým nebolo možné dostať sa inou cestou — mohli sme hovoriť priamo s členami a členkami družstiev (resp. ich zamestnancami a zamestnankyňami) a zároveň vidieť situáciu na „tvári miesta.“ V pološtruktúrovaných hĺbkových rozhovoroch sme sa zamerali na skúsenosti a názory predstaviteľov a predstaviteľiek šiestich vybraných družstiev — 3 z nich boli výrobné a 3 poľnohospodárske. Vzorka bola zvolená na základe predchádzajúcich konzultácií eho mapovania situácie v družstevnom sektore na Slovensku a v princípe odráža jeho súčasnú situáciu. Zároveň sme sa najmä v prípade výrobných družstiev snažili zahrnúť do vzorky podniky s priamou sociálnou funkciou, t.j. také, ktoré vytvárajú pracovné príležitosti pre znevýhodnených a marginalizovaných ľudí. Ako však ukázali výsledky výskumu, vlastne každé zo skúmaných družstiev — teda aj družstvá poľnohospodárske — plnilo, prípadne stále plní, aj nezanedbateľnú sociálnu funkciu tým, že zamestnávalo ľudí znevýhodnených na trhu práce

a ohrozených chudobou (napr. Rómovia / Rómky, starší ľudia a ženy, ľudia s nižším vzdelaním) a zohrávalo aj z tohto hľadiska dôležitú rolu v miestnej ekonomike.⁶

Výskumné zistenia potvrdili marginálne a neisté postavenie družstiev v slovenskej ekonomike. Družstvá, ktoré existovali pred rokom 1989, zasiahol po roku 1992 výrazne negatívne transformačný zákon — družstvá stratili kontrolu nad svojím majetkom (napr. 1 družstvo v našej vzorke bolo prakticky úplne vytunelované jej bývalým predsedom) a mnohé boli v podstate nanovo ustanovené, no v oklieštenej podobe. Najvýraznejšie problémy, s ktorými sa skúmané družstvá stretávali súviseli so stratou pozície na trhu a nedostatkom štátnej podpory.⁷ Nejestvujúcu štátnu podporu pociťovali všetci predstavitelia a predstaviteľky družstiev ako zásadný problém. Vo všeobecnosti prevládal názor, že štát nevenuje dostatočnú pozornosť nie iba družstvám, no malým a lokálnym podnikom ako takým. Tieto podniky sú v nevýhodnej pozícii voči veľkým korporáciám, ktoré môžu profitovať z rôznych investičných stimulov a daňových úľav. Donedávna (konkrétne do mája 2018) sa nebrala do úvahy ani špecifická povaha družstiev — najmä ich už spomínaná sociálna funkcia, a to dokonca ani pri družstvách zamestnávajúcich ľudí s tzv. zníženou pracovnou schopnosťou. Doteraz existujúca forma podpory takýchto podnikov (napr. chránených dielní) de facto podkopávala pozíciu tradičných, zavedených družstiev, takže niektoré z nich zakladali paralelné nové podnikateľské subjekty (spol. s r.o.), aby sa mohli kvalifikovať na príjem štátnej pomoci.

Paradoxným zistením bolo, že skúmané družstvá, napriek ich dlhoročnej tradícii, neboli v časoch výskumu jednoznačne vnímané ani ako integrálna súčasť lokálnej ekonomiky v miestach svojho pôsobiska — miestne samosprávy ich nijako konkrétne nepodporovali, ani napriek tomu, že všetky skúmané družstvá mali svoje špecifické

⁶ Viď. Riečanská, E. et al, *Op. Cit.*, s. 172–188.

⁷ Poľnohospodárske družstvá sa tiež stretávajú s problémami súvisiacimi so spoločnou poľnohospodárskou politikou EÚ.

a nezastupiteľné miesto napr. v tvorbe pracovných miest pre miestnych obyvateľov a obyvateľky.

Vo všeobecnosti sa družstvá boria s nedostatkom finančných prostriedkov, ktorý má korene ešte v transformačnom období (povinnosť vyplácať členské podiely odchádzajúcim členom, notárske a iné administratívne poplatky súvisiace s transformačným procesom) a kvôli ktorým mnohé družstvá nemajú prístup ku komerčným úverom. Na Slovensku momentálne a neumožňuje ustanoviť družstevné peňažné ústavy, ktoré by túto situáciu mohli pomôcť riešiť. Je preto pre mnohé družstvá veľmi ťažké inovovať výrobu a udržať sa v konkurencii s inými subjektami. Z našej vzorky jedno družstvo bolo z tohto dôvodu tesne pred zatvorením a ďalšie dve zo skúmaných družstiev zdôrazňovali, že sú radi, že sa im darí prežiť a vyplácať svojim pracovníkom mzdy.

I napriek tejto situácii však väčšina ľudí, s ktorými sme mali možnosť počas výskumu hovoriť, vnímala svoje členstvo v družstve, resp. prácu preň, pozitívne. Pritom ako pozitívum najčastejšie vyzdvihovali „benefity“ plynúce z členských právomocí alebo participácie na rozhodovaní a riadení podniku — a to i v krízových situáciách, keď bolo potrebné rozhodovať o udržateľnosti družstva napr. aj za cenu zníženie miezd. Zároveň naši respondenti a respondentky oceňovali skutočnosť, že ich každodenné interakcie na pracovisku boli priateľskejšie a menej odcudzené než v iných podnikoch a to, že na rozdiel od iných pracovísk, nie sú ponechaní „na milosť či nemilosť manažmentu, ktorý sa o ľudí nestará“. Tieto skutočnosti vyzdvihovali opakovane najmä tí ľudia, ktorí mali možnosť porovnať prácu v ich družstve s prácou v inej obchodnej spoločnosti. Z rozhovorov jasne vyplynulo, že členovia / členky a zamestnanci / zamestnankyne družstiev oceňovali nemateriálne, nefinančné hodnoty súvisiace s členskou participáciou — s možnosťou podieľať sa na živote ich podniku a demokraticky

rozhodovať o jeho smerovaní. Zároveň však poukazovali na skutočnosť, že tieto pozitívne aspekty družstevníctva nie sú v širšom verejnom povedomí a dokážu ich plne oceniť len tí ľudia, ktorí majú priamu družstevnícku skúsenosť. Táto skúsenosť však, ako ukazujú príklady z praxe, stojí v základoch väčšej odolnosti družstevných podnikov voči ekonomickým krízam a zároveň by mohla tvoriť potenciál pre zvyšovanie atraktívnosti družstevníctva v budúcnosti.

Aký je výhľad do budúcnosti? Upadajúce postavenie a zlú finančnú situáciu niektorých družstiev možno v blízkej budúcnosti zmenia novovznikajúce formy podpory súvisiace s novým zákonom o sociálnych podnikoch a sociálnom podnikaní, ktorý je v účinnosti od mája 2018⁸. Zákon síce neupravuje družstevné podnikanie ako také, definuje však sociálny podnik ako subjekt, ktorý sa neorientuje primárne na dosahovanie zisku, ale na napĺňanie konkrétneho verejného alebo komunitného záujmu. Pričom konkrétnym príkladom napĺňania komunitného záujmu môže byť neziskovo orientované družstvo, ktorého hlavným cieľom je primárne poskytovať zamestnanie vlastným členom / členkám.⁹

Zároveň zákon stanovuje ako podmienku udelenia štatútu sociálneho podniku – s tým aj nároku na štátnu finančnú podporu – zavedenie prvku zamestnaneckej participácie: buď vo forme tzv. poradného výboru, ktorý má najmä konzultačnú a dozornú funkciu, alebo vo forme plnej demokratickej správy. Pričom podnik s plnou demokratickou samosprávou by mal byť pri poskytovaní štátnej podpory vo zvýhodnenom postavení.

No odpoveď na otázku nakoľko tento zákon pomôže zvýšiť záujem o družstevníctvo a prispeje tak aj k rozvoju ekonomickej demokracie na Slovensku dá až vývoj v nadchádzajúcich rokoch.

8 Vid' 112/2018 Z.z. Zákon o sociálnej ekonomike a sociálnych podnikoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov, dostupné na: <https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/90081/1/2>

9 Vid' Dôvodová správa k Zákonu 112/2018 Z.z., dostupné na: <https://www.najpravo.sk/dovodove-spravy/rok-2018/112-2018-z-z.html>

ČESKÉ PŘÍLEŽITOSTI NOVÉHO DRUŽSTEVNICTVÍ

ZBYNĚK FIALA

Alternativa Zdola

Lokalizace a družstevnictví mohou vydatně přispět k tomu, abychom odrazili hrozby velkých megatrendů a využili je jako příležitosti:

- Digitalizace a robotizace? Ohrožují pracovní místa, ale rozměňují také vliv velkých financí.
- Decentralizace? Jako odstředivá síla sice zneklidňuje vlády, ale snižuje zranitelnost společnosti vnějšími šoky (zvyšuje resilienci).
- Stárnutí společnosti? Usilujme o to, ať jde o prodlužování aktivního života ve zdraví.
- Změna klimatu? Signál, že reprodukce života vyžaduje vyšší prioritu než reprodukce kapitálu.

Motorem změn je digitalizace, která obrací ekonomiku naruby. Digitalizovaná ekonomika se chová, jako by ji našla Alenka někde v zemi za zrcadlem:

- Digitální produkt se používáním **neopotřebává**, jeho hodnota naopak roste.
- **Po „drátech“ lze posílat věci i tak**, že rozešleme jejich digitální dvojčata, která pak podle nich automaticky vyrobíme. Zvládají to i malé dílny 4.0 (FabLab) s kusovou výrobou. Tím ohrožují obrovská výrobní centra budovaná na principech ekonomie množství.
- **Software i výrobní předlohy jsou často zdarma**

a v otevřeném kódu, protože vznikly sdílenou prací zadarmo.

- **Sdílená práce zadarmo disponuje větším počtem talentů, než si lze za peníze dovolit.**
- **Intelektuální vlastnictví otevřeného kódu je chráněno proti zpoplatnění.**
- **Sdílení je protikladem konkurenčního soupeření**, které staví spoluobčany proti sobě, čímž vede k atomizaci společnosti.
- **Práce na dosah ruky je protikladem podnikání vzdálených vlastníků, kteří jsou lhostejní k místním škodám na životním prostředí.**

Digitalizace a decentralizace jsou tak novou příležitostí pro regionální rozvojové vize, které sledují jak cíle nezávislosti, tak ochrany životního prostředí. Občané tyto vize přijmou, protože vznikají participálně, tedy za jejich rozsáhlé a systematické účasti a nástroji přímé demokracie.

Nejdůležitější je vlastní využití místních zdrojů, které vytváří nové příjmy tam, kde doposud byly jen výdaje.

NAPŘED KAMPELIČKY A ETICKÉ BANKY

Kapitalismus nemohl fungovat, dokud rolníci nebyli vyhnáni z půdy, a nemuseli nabízet svou práci na

trhu. Následoval protipohyb odborů a levicových stran bojujících za práva pracujících. Tak popisuje Karl Polanyi historický proces, který označil jako velkou transformaci.

Nyní je čas druhého protipohybu v podobě lokalizace, kdy aspoň část společnosti může obnovit fungující obce a jejich dobrovolná společenství a vrátit se k životu s vysokou mírou nezávislosti a soběstačnosti. Vynořuje se zlatý věk participace, družstevnictví a komunitního podnikání. Lákají příklady z okolního světa, ale můžeme navázat i na vlastní tradici vzájemnosti a sdružování za Rakouska a při budování první republiky. Můžeme začít vytvářením ekosystému pro menší inovativní firmy na pomezí výzkumu, které budou financované z domova, především sítí lokálních bank pro využití místních úspor.

U těchto peněz tedy začněme. Pokud nechceme, aby lokální projekty byly odkázány na vrtkavou pozornost zahraničních bank, musíme nejprve vybojovat podmínky pro vznik kempelček, malých místních bank a etických bank. Úvěry a investice pak mohou vznikat z místních úspor a ve prospěch místních lidí.

To zatím naráželo na silný odpor. Jedná se o doklad toho, že současná česká společnost je ekonomicky velice nesvobodná. Mocenské skupiny, které kontrolují českou ekonomiku, se lokalizace bojí, protože v ní vidí konkurenci na pracovním trhu. Kdyby měli lidé lepší příležitosti k obživě, ochabla by jejich ochota pracovat za nízkou mzdou.

Co tedy lokalizace potřebuje? Úvodní sada úkolů by se měla zaměřit na:

- ucelené programy obnovy lokálních financí,
- vznik nových družstev a obecních podniků pro využití místních zdrojů,
- rozvíjení participace s digitální podporou a
- zavádění doplňkových měn.

Teprve v tomto prostředí můžeme objevit potenciál lokalizace opřené o technologie 4.0.

NÁSTROJE NOVÉ TRANSFORMACE

Program obnovy lokálních financí

Argumentace tím, že kempelčky už jednou zkrachovaly, připomíná, jak byly vrženy do neregulovaného prostředí, jen aby se dokázalo, že to nejde. Nyní bychom ale k celé vizi mohli přistoupit rozumněji. Pokud jde o peníze, určitě bude potřeba mít něco do začátku, něco na doplnění minimálního kapitálu, možná i ve spolupráci s kraji. Část lokálních investičních potřeb by zase mohl pokrýt crowdfunding.

Program obnovy družstev

Je třeba se vrátit k družstvům mezinárodního standardu — jeden člen = jeden hlas. Za pozornost stojí zkušenosti družstev z první republiky, třeba těch elektrických, které zavedly elektrifikaci Československa. Obdobný úkol teď představuje budování místních sítí z obnovitelných zdrojů.

Rozvíjení participace

Americký politolog Benjamin Barber je přesvědčen, že lokální systém je třeba budovat kolem společné vize, která vznikne participačně, tedy za systematické a rozsáhlé účasti občanů s různými zájmy. Lidé spolu nemusí vždy ve všem souhlasit, ale musí spolu umět žít, a proto spolu musí mluvit.

„Silná“ demokracie, kde se může každý aktivně účastnit rozhodování, je protikladem reprezentativní demokracie, kdy moc odevzdáme voleným zástupcům a jsme jen jejich klienti. Výklad najdeme v knize Benjamin Barber: Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age, první vydání 1984, naposledy 2004.

Digitalizace dává participaci křídla. Řada „technologií pro decentralizované aktivity občanů“ byla vyvinuta za peníze Evropské komise v rámci D-CENT Project (» <http://tools.dcentproject.eu/>) a jsou k dispozici v otevřeném kódu zdarma. Tyto digitální nástroje umožňují sdílenou spolupráci z domova. Na platformě, která se podobá Facebooku, ale je propracovanější a bezpečnější, lze formulovat návrhy a hlasovat o jejich prioritě. Můžete si také nastavit

hlásiče, které pak signalizují novinky nebo rozhodnutí v námi sledované věci. Další nástroje pak slouží k přípravě participativních rozpočtů.

Vytvoření měnového ekosystému

Tam, kde se daří propojit to, co se v místě vyrábí, s tím, co se v místě spotřebuje, můžeme dostupné peníze rozmnožit tím, že si je vytiskneme sami v podobě alternativní doplňkové měny. To detailně popisuje Bernard Lietaer na webu (» <http://www.lietaer.com/category/case-studies/>).

V projektu D-CENT pak nabízí obdobu švýcarské lokální měny WIR, která podporuje lokální ekonomiku už od roku 1934. Pokud jde o technologické řešení, Lietaer doporučuje elektronický systém blockchain (s jakým přišel bitcoin), který je velmi odolný vůči útoku zvenčí (<https://dcentproject.eu/resources/>).

Podpora malých technologií

Nové technologie v malém u nás zaváděli hobbisté ze skupin FabLab. Jejich dílny mají k dispozici laserovou řezačku, digitálně řízený obráběcí stroj, 3D skener, 3D tiskárnu a nějaký ten počítač s internetem. Třeba v Brně (<https://www.fablabbrno.cz/made-in-fablab/artur/>) tak studenti dokážou vyrobit i vlastní 3D tiskárnu. Na trhu najdeme snadno programovatelné malé roboty. Ty jednodušší dokáží postavit i studenti pro soutěže pražského ČVUT. Zde všude je možné hledat zkušenosti s budováním podpory a výchovou pro tyto technologie.

Budování vzorových projektů

Specifický systém lokální ekonomiky s vlastní měnou zpracoval John Boik (John Boik: Creating Sustainable Societies: The Rebirth of Democracy and Local Economies (<http://www.CreatingSustainableSocieties.com>)). Dá se to zvládnout i beze změny zákonů. Stačí, když se lidé dohodnou na sdružení, kde budou tyto principy používat.

Základem Boikova projektu je družstevní podnik s participačními principy (principled business).

Boik je přesvědčen, že budoucích možností lidstva nejlépe využije pestré společenství malých firem, řídicích se zásadami participace a kombinujících závazky sociálního podniku s majetkovými omezeními neziskové organizace. Bude-li pak jejich přímá demokracie provozována on-line a tržní systém bude elektronický, život takového družstva se značně usnadní.

LOKALIZACE TAK MŮŽE BÝT PENICILÍNEM PRO ČESKOU EKONOMIKU V HOREČKÁCH PŘEHNANÉ GLOBALIZACE

Téměř celý bankovní sektor a polovina nefinančních podniků ČR jsou součástí nadnárodních společností. Za to však platíme obrovským odlivem důchodů. A také obrovskou zranitelností — přímé zahraniční investice nás nasměrovaly k jednodušším výrobám s nižší přidanou hodnotou, které brzy pohltnou robotizace a umělá inteligence. Extrémně vychýlená česká ekonomika se proto musí vyvážit prvky nezávislosti a soběstačnosti.

V prostředí decentralizace a participace se snáze řeší:

Stárnutí

- penzisté jsou přirození zájemci o návrat na venkov, kde je život zdravější a levnější
- mají tam větší možnost plnit funkce třetí generace (péče o vnoučata) a usnadnit profesionální kariéru svým dětem
- zahrádka je laboratoří péče o půdu a pro aktivity využitelné v lokálním potravinovém systému
- delší život ve zdraví je příležitostí pro práci na menší úvazek, dobrovolnictví, občanský aktivismus a společenské funkce
- zkušenosti staří (spolu s relativně volnými studenty) tak mohou být aktivními hybateli změn

Civilizační choroby

- potraviny z místa jsou čistější, lidé mají zdroje pod kontrolou
- venkovské děti jsou zdravější a obratnější než městské děti, které více trpí alergiemi a astmatem

- z kontaminovaného prostředí a nedostatku pohybu se tvoří další metly lidstva, rakovina a obezita
- ve městě se za sport draze platí, kdežto na venkově je zdarma

Pokles obslužnosti mimo centra

- komunitní energetika, bydlení, potraviny, doprava
- nová pracovní místa, nové příjmy, nové služby, noví obyvatelé
- vize metropolitních oblastí obklopených produktivním venkovem
- role regionálních univerzit a výzkumných ústavů

V cestě však stojí spousta legislativních, finančních a dalších překážek. Pokud se je podaří odstranit, pomůže to všem družstvům – spotřebním, výrobním, bytovým i dalším.

Ve skutečnosti tedy potřebujeme vytvořit ucelený ekosystém či platformu lokální ekonomiky. Bude složená z modulů počínaje financemi, dále zajištěním pozemků, energie, potravin. Co by měla obsahovat? Čím se bude žít? Zkuste se zamyslet nad následujícím náčrtem.

MODULY PLATFORMY LOKÁLNÍ EKONOMIKY

Lokální finance

- Regionální pobočky státní rozvojové banky
- Crowdfunding na místním principu
- Fondové finance
- Malé etické banky nebo síť
- Záložny budované do hierarchické struktury s vlastními garancemi
- Doplnkové měny

Půda

Pro zemědělství:

- Změnit podmínky ochrany půdy přidáním tvrdého požadavku udržovat úrodnost a schopnost zadržovat vodu (obsah organické hmoty, oševní postupy, správná praxe).
- Nedodržování těchto podmínek finančně sankcionovat ve výši srovnatelné s nájemným

- (udělá to někdo jiný, smluvně) nebo
- hrozbou dočasné státní správy (stát exekutivně zařídí regeneraci půdy jiným subjektem po dobu 20 let).
- Tím by se půda zpřístupnila pro lokální zemědělce.

Pro výstavbu:

- Obce poskytují půdu k bytové výstavbě spolu se závazkem, že v případě prodeje dostane prodávající jen původní nominál, zatímco přírůstek ceny je považován za přínos rozvoje obce v mezidobí a patří obci.
- Využití brownfields, neudržovaných objektů, uvolněných zpřísněním požadavků na prostředí, bezpečnost apod.

Lokální energetika (dotace)

- Obecní a družstevní obnovitelné zdroje energie
- Privátní projekty s místní spoluúčastí
- Síť, akumulace, nabíječky, elektromobilita

Životní prostředí (dotace)

- Udržení vody v krajině, rybníky
- Obnova úrodnosti půdy, bio-char
- Ostrovy biodiverzity
- Lesní hospodaření blízko přírodě, zpracování dřeva v místě
- Naučné stezky a přírodní hřiště

Systém místních potravin (dotace)

- Podpora organických farmářů
- Základní dodávky družstevníkům jsou na předplatné nebo s jinou garancí příjmu výrobců, trh má jen orientační funkci
- Chlazené sklady pro celoroční uložení ovoce, brambor, zeleniny
- Kuchyně pro školy, zaměstnance, důchodce, veřejnost,
- Pekárna, mlékárna, uzenářství
- PGS – participativní systémy záruky kvality potravin
- Přenos znalostí mezi zapojenými subjekty

Bydlení, výstavba (dotace)

- Stavební kapacity a půjčovna stavební techniky

- Studio architekta, projekční práce a stavební dozor
- Výstavba, rekonstrukce, modernizace, zateplování
- Pozemkový spolek a půdní fond obce

Doprava

- Elektromobily (mikrobusy) pro jízdy na krátkou vzdálenost
- Servis a půjčovna nářadí
- Zásilková služba
- Cyklostezky

Další obecní služby (dotace)

- Komunitní centrum se sdruženými službami prodejny, hospody, pošty, knihovny
- Obchodní, poradenské a administrativní služby pro místní subjekty
- Opravárenské a výrobní kapacity s technologií Dílny 4.0 (FabLab)
- Služby pro seniory a dobrovolnické služby seniorů
- Ozvučený sál
- Izolovaná zkušebna pro rockery i s funkcí TV studia

Škola (dotace)

- Vzorová rekonstrukce na inteligentní budovu
- Školní Dílna 4.0 i pro veřejné technické kurzy FabLab
- Školní Kuchyně 4.0 i pro veřejné kurzy vaření
- Školní Zahrada 4.0 dodává suroviny pro kuchyni a slouží i pro veřejné kurzy a experimenty
- Školní informační studio a laboratoř Demokracie 4.0 (online přímá demokracie)
- Školní hřiště s trenérem i pro veřejnost
- Školní redakce a pracoviště místních médií
- Lesní školka

Participativní služby

- Regionální tržiště (pro spotřebitele) s centrem služeb trhu (pro výrobce)
- Průzkum trhu a tvorba rozvojových projektů
- Utváření koncernů a družstev
- Iniciace investic
- Propojování lokálního ekonomického cyklu

- Debatní fórum off-line i on-line
- Deliberativní a hlasovací systémy
- Řízení lokální doplnkové měny

VIZE MOŽNÉHO POSTUPU

Nejllepší je začít vzorovým projektem lokální ekonomiky.

Systém takového participativního podnikání pak vzniká v postupných krocích:

Přípravná fáze

- vzorový projekt ověřuje potřeby institucí, předpisů, podpory
- budují se štáby
- ve spolupráci s univerzitami
- s koncentrovanou veřejnou podporou
- z projektu vznikne školící centrum
- šíří participativní systémy

Přípravy částečně financuje **fond družstevního vzdělávání**

- zve hosty na konference, semináře
- organizuje výpravy do zahraničí
- podporuje knihy, dokumentární filmy, vzdělávací akce
- výjezdy za místními skupinami

Rozběhová fáze

Do vytváření podmínek pro lokalizaci a družstva se zapojují **ministerstva a úřady**:

- úpravy předpisů pro místní kempeličky a malé banky, snížení požadavků na kapitálovou vybavenost, činnost a další regulaci
- zákonná úprava etických lokálních bank a kempeliček působících v hierarchicky budované síti po vzoru Landesbank a Volksbank (nebo po vzoru těch předválečných československých).
 - Nejnižší úroveň se orientuje na službu místu,
 - nad ní jsou regionální banky a
 - vrchol tvoří centrální nadstavba poskytující clearing, hotovostní služby, skupinový dohled, revize a poradenské a metodické služby

- výchova k podnikání na školách, soutěže podnikatelské, technické a softwarové tvořivosti, školní robotické dílny

Státní politika může nasadit všechny **nástroje nesoutěžní podpory**:

- garance a programy pro malé a střední podniky (zaměstnanost, inovace, energetická a environmentální transformace)
- státní agentury a finanční instituce slouží i jako poradenská místa a podporují kurzy, srazy, soutěže, exkurze, konference
- podpora systematické přípravy zástupců zaměstnanců pro práci v dozorčích radách

Vzniká **ekosystém pro decentralizaci a ekonomickou lokalizaci**

- zákony a předpisy
- finanční zdroje
- vědecké a vzdělávací instituce
- podpůrné instituce a služby
- organizační a manažerské struktury lokální ekonomiky
- procesy lokálního cyklu
- vrstva přímé demokracie

Běžný provoz

- vstřícnost a zvýšená citlivost úřadů k potřebám lokalizace
- pomoc odborníků z vysokých škol a podobných prostředí
- formálně každý za své, ale v příznivém ekosystému s místními bankami,
- lokálními měnami,
- veřejnou poptávkou,
- dobrovolnickou spoluúčastí
- participativně vzniklými programy místního rozvoje.

RIPESS JE SÍŤ SÍTÍ PRO SOCIÁLNÍ A SOLIDÁRNÍ EKONOMIKU

JASON NARDI

Shrnutí vystoupení a dokumentů, které přivezl Jason Nardi z RIPESS EU

Stoupenci solidárního a ekologického hospodaření se chystají na Světové sociální fórum o transformativní ekonomice, které proběhne v Barceloně v průběhu let 2019–2020. Mezi organizátory má významné postavení Interkontinentální síť na podporu sociální a solidární ekonomiky RIPESS, jak její centrála, tak evropská kontinentální složka. Podrobnosti jsou na adrese www.ripess.org. Pokladnice znalostí je pak umístěna v rozsáhlé knihovně www.socioeco.org.

Mezikontinentální síť na podporu sociální a solidární ekonomiky RIPESS se opírá o „globalizaci solidarity“ od Latinské Ameriky a amerického severu, přes Asii a Afriku až po Evropu. Evropská část byla založena roku 2011 v Barceloně a má už 39 členských organizací ze 17 zemí. Utváří hnutí za sociální transformaci, čímž chápe systémovou změnu současného společensko-ekonomického modelu ve prospěch ekonomické demokracie, ekologické spravedlnosti a sociální solidarity. Současně usiluje o konvergenci družstev a hnutí alternativní ekonomiky.

Výraz **ekonomická demokracie** je totožný s participativní ekonomikou, tedy družstevnictvím, zaměstnaneckou spoluúčastí na vlastnictví i řízení nebo s demokraticky řízenými obecními podniky.

S **ekologickou spravedlností** souvisí hlavně v tom smyslu, že prostředí je vyvazováno z vlivu vzdálených investorů, kterým je ničení zcela lhostejné. V místních podmínkách se snaže dařit i zásadám reciprocity a vzájemnosti a základům solidarity.

Míra solidarity pak podle RIPESS umožňuje odlišit ekonomiku „sociální“ od té vysloveně „solidární“. Sociální (filantropická) solidarita je označena jako „slabá“, byť zdaleka nikoliv bezvýznamná. Zahrnuje doplnění stanov obchodní společnosti závazkem sociální a environmentální odpovědnosti či péči podniku o obec, ve které působí (*entrepreneurial citizenship*), stejně jako podnikatelskou filantropii nebo zvažování sociálních dopadů podnikání. Jde však o podnikání orientované na zisk. Pokud se ujme sociálních služeb, tak jen pasivně privatizovaných.

„Silná“ (demokratická) solidarita vychází z iniciativy občanů a je založena na vzájemné a reciproční spolupráci. Cílem však není revoluce nebo vytlačení jednoho druhým. Jde o využívání všech příležitostí, budování koalic a hledání styčných prvků. Hnutí se tak snaží o doplňující vliv alternativ, o propojení reprezentativní a deliberativní demokracie (RIPESS

mluví o „hybridu“), chce být aktivním partnerem veřejných institucí.

Hnutí ekonomických alternativ už vytvořilo hodně nových prvků. Iniciativy pro lokální zásobování potravinami, **komunitou podporované zemědělství (CSA)** a solidární spotřebitelské skupiny založené na organickém zemědělství. Fair-trade, který je rozvíjen i nablízko, doma. **Finanční vzájemnost** má podobu kempeliček, etických bank, místních doplňkových měn a fondů solidarity. **Zaměstnanecká družstva**, podniky obnovené zaměstnanci a podniky na principech sociální a solidární ekonomiky. Kolektivní a **družstevní bydlení**, hnutí Městské občiny, Odpovědného turismu a Práva na město. **Komunitní centra**, kolaborativní společné prostory, sdílené služby. Eko-feministické iniciativy. Komunitní **FabLabs**, výrobní a opravárenské dílny a ekonomika sdílení. Kolektivní **obnovitelné zdroje energie**, sdílená doprava. **Zóny solidární ekonomiky**, solidární trhy.

CÍLE TRANSFORMACE

Budoucnost je možná i bez honby za růstem. Obsahuje relokaci výroby, distribuci bez marketingu, samosprávu, kolektivní a sdílené vlastnictví, ekosystémový přístup (integrována recyklace), orientaci na neziskovost, propojení s komunitou, participaci, společné budování obce a orientaci na veřejný zájem. Jedná se vlastně o pokus přechodu z extraktivní a destruktivní ekonomiky k ekonomice odolnosti (resilience) a regenerace, kde je respektována příroda a její limity. Solidární ekonomika může obsloužit nejdůležitější

potřeby lidí, jako je rozvoj obce a lokální ekonomiky, energetika, zdraví, potraviny, voda, bydlení a vzdělávání. Její prvky nacházíme v celém cyklu ekonomické a společenské aktivity — od utváření záměrů a prostředí, přes produkční činnosti, směnu a spotřebu, až po využití nových zdrojů pro další záměry.

O JAKÉ PRVKY SE JEDNÁ?

Utváření prostředí, ať ekologického nebo kulturního, dává vznik také sdílenému majetku, občině (commons). Tuto tradici už mají pozemkové spolky, skupující půdu pro bytová nebo zemědělská družstva, a další formy společného vlastnictví půdy. **V produkční činnosti**, která má snížit závislost na velké ekonomice, je zahrnuto i obnovení kutilských schopností („udělej si sám“), dále zaměstnanecká družstva a družstva výrobců, neziskové kolektivy, samostatná výdělečná činnost, participativně pojaté zaměstnanecké vlastnictví akcií (ESOP) či různá výrobní družstva.

Směna je doplněna dary, obchod sleduje fair-trade, využívají se lokální doplňkové měny, solidární trhy, barterové kluby (věc za věc) a solidární ocenění.

Spotřeba a užití zahrnuje spotřebitelská družstva, bytová družstva, etické nakupování, samozásobitelství a kolektivní bydlení.

Alokace přebytků (kam s tím, co zbyde) zahrnuje jak financování, tak recyklaci a skladování (nic se nesmí ztratit). Pokud jde o financování, začínáme u sebe (za své), pak tu jsou kempeličky, participační reinvestice obce, záůjční družstevní fondy, družstevní banky, komunitní rozvojové družstevní záložny nebo asociace pro půjčky a úvěry.

KAM PATŘÍ SOCIÁLNÍ SOLIDARITA?

RIPeSS vlastně mluví o „sociální solidární ekonomice“ nebo „ekonomice sociální solidarity“, což je vlastně průnik solidární ekonomiky a nejradikálnějších tendencí v sociální ekonomice. Řady prvků, jako je např. sdílení, se však dokázaly zmocnit i subjekty, které působí v hospodářské a společenské oblasti vysloveně negativně.

Například Uber, který z této myšlenky udělal nástroj prekerizace taxikářů (nic jistého, a všechna rizika jsou na něm). Zachycuje to obrázek, který umísťuje nové ekonomické jevy v souřadnicích dvou os. Tu horizontální tvoří záporné (vlevo) nebo kladné (vpravo) závazky v hospodářské a společenské oblasti. Vertikální osa je věnována moci, její akumulaci (nahore) nebo rozptýlení (dole). Je to zároveň protiklad hierarchických (nahore) nebo horizontálních (dole) struktur.

Společensky a hospodářsky přínosné jevy naleznete v pravém sloupci. Bohulibé podniky mohou být vystavěny i hierarchicky (a mohou být privátní i státní).

Sociální ekonomiku nacházíme na tomto diagramu jako demokratičtější formu „třetího sektoru“, tedy formu ekonomiky mimo ryze privátní sféru i mimo veřejný sektor. Ze stejného obrázku vyčteme, že družstevnictví je demokratické, ale nemusí vždycky sledovat ty nejlepší cíle. Zato sociální a solidární ekonomika, která je ponořena ještě hlouběji v demokracii, má pouze cíle pozitivní. Hodnocení ekonomiky sdílení jde napříč, od toho nejhoršího až k tomu nejlepšímu, k obnově obcí v komunitním hospodaření.

RIPeSS navrhuje novou definici růstu a úspěchu. Dává přednost pomalému rozšiřování k sousedům a k pestřejšímu okruhu činností před budováním hierarchické moci. Růst má využívat přirozeného množování a replikování stávajících aktivit (má být „organický“), což je lepší než touha po velikosti. Dynamická a stupňovaná spolupráce musí vycházet z již existujících potřeb. Vítané jsou koprodukce, kofinancování, sdílená práce a participativní správa, stejně tak kooperativní učení a kooperativní směna.

PROČ JE RIPPeSS SÍŤ SÍŤÍ

Hodně z toho, co obsahují vize sociální a solidární ekonomiky, se už někde dělá a tyto zkušenosti má smysl znát a využít. Síťování se rozebíhá v následujících oblastech: Skupiny organizovaných spotřebitelů nebo uživatelů s výrobcí (komunitou podporované

zemědělství CSA, skupiny solidárních nákupů GASAP, energetická družstva, co-housing, co-working). Platformy pro výrobce a lokální dodávky nebo krátké distribuční řetězce. Iniciativy solidárních financí, lokální výměnné systémy LETS, lokální doplňkové měny. Sousedské a komunitní sítě nebo zóny solidarity. Teritoriální a regionální sítě solidární ekonomiky.

Ale tyto sítě se také kontaktují a síťují vzájemně. Vznikají tak sítě národních platform a sítí solidární ekonomiky působících v Katalánsku, Itálii či Německu. Další sítě jsou sektorové jako např. Evropská síť podniků pro sociální integraci ENSIE, nebo Mezinárodní síť pro komunitou podporované zemědělství URGENCI či Mezinárodní asociace investorů do sociální ekonomiky INAISE. Síťují se zájemci z akademické sféry, think tanků, „výzkumáků“ a univerzit (Meziuniverzitní síť pro sociální a solidární ekonomiku RIUESS). Další sítě propojují zaangażované místní samosprávy. Vyšší patro představují sítě RIPPeSS na jednotlivých kontinentech se střechou RIPPeSS Inter-continental.

ZÁKONY O SOCIÁLNÍ EKONOMICE PŘIBÝVAJÍ

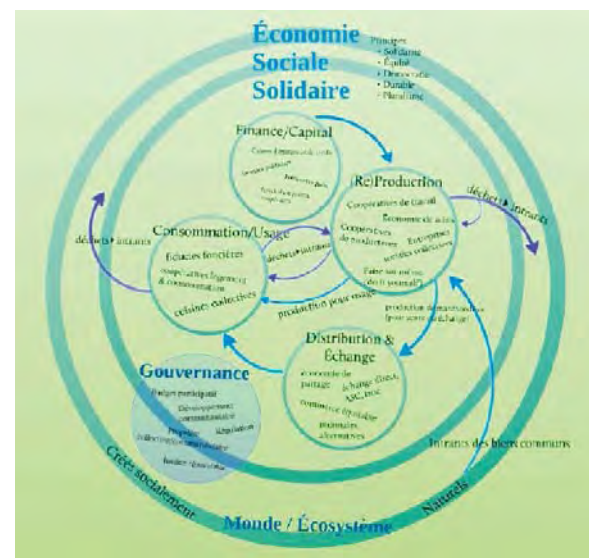
GLOBÁLNÍ VIZE SOLIDÁRNÍ EKONOMIKY

V dubnu 2015 byl zpracován dokument Globální vize ekonomiky sociální solidarity, který se pokusil definovat základní pojmy a rozlišit různé koncepty. Na Globálním sociálním fóru v Barceloně se o tom

bude debatovat, ale i mimo jeho rámec může být užitečné věci utřídit a ujasnit. Shrňme tedy hlavní teze tohoto dokumentu (původně ve francouzštině):

1) Sociální a solidární ekonomika usilují o systémovou změnu a transformaci

Sociální a solidární ekonomika je alternativou ke kapitalismu a autoritářským hospodářským systémům řízeným státem. Nejde jen o chudé, tato ekonomika usiluje o překonání nerovností, které se dotýkají všech společenských tříd. Nejde také o návrat k zaostalosti, ale o lepší využití dosažené úrovně hospodářské efektivnosti, technologií a znalostí.

Systém sociální a solidární ekonomiky funguje na principech solidarity, rovnosti, demokracie, dlouhodobosti a pluralismu.

Příklad jednotlivých segmentů systému (jak jej chápou v USA):

Finance / Kapitál — spořitelní a úvěrová družstva, veřejnoprávní banky, crowdfunding, družstevní fondy

(Re)produkce — výrobní družstva, využití zbytků, udělej si sám, družstva výrobců, kolektivní sociální podniky

Distribuce a směna — ekonomie sdílení, přímá směna (barter), fair-trade, LETS, alternativní měny

Správa — participativní rozpočet, komunitní rozvoj, regulace, kolektivní a komunitní vlastnictví, a do okolního světa a ekosystému přesahuje nápravná spravedlnost

Spotřeba — pozemkové spolky, bytová a spotřební družstva, společné jídelny

3) Hodnoty

Sociální a solidární ekonomika představuje etický přístup k ekonomickému rozvoji. Dává přednost lidem a planetě, před ziskem a zaslepeným růstem.

Opírá se o následující hodnoty:

Humanismus — lidská práva zakotvená v mezinárodním právu

Demokracie — participativní rozhodování na všech úrovních státu, rovněž ekonomická demokracie, umožňující rozhodovat o podmínkách práce i spotřeby, zejména rozhodnutí o tom, co vyrábět, jak to dělat, proč to dělat a jak budou přerozdělovány a investovány následné výnosy

Solidarita — včetně budování velké sítě osob a organizací pro tvorbu světa s vyšší mírou spravedlnosti, demokracie a rovnosti

Inkluze — síť je otevřená nejrozličnějším postupům při uplatňování solidarity v hospodářství, které se vynořují v různých prostředích a oblastech činnosti, respektuje ideologické rozdíly a hledá shodu

Subsidiarita — oceňuje se schopnost jednotlivých skupin rozhodovat o svých projektech, centrum jim pomáhá řešit problémy, které jsou společné

Diverzita — zahrnuje pestrost forem sociálního a solidárního podnikání a jeho aktérů, zapojit se musí všechny složky společnosti, i ty marginalizované

Tvořivost — podpora inovací a originálním přístupům

Udržitelný rozvoj — ochrana prostředí a biodiverzity, odmítnutí neoliberálního modelu hospodářského růstu, který ohrožuje život planety

Rovnost, rovnoprávnost a spravedlnost pro všechny — proti diskriminaci a dominanci

Respekt a integrace zemí a národů — odmítání hospodářské, politické a kulturní dominance Severu nad zeměmi Jihu, nahradit to integrací na bázi spolupráce a komplementarity

Demonopolizovaná a solidární ekonomika — přerozdělování, reciprocita, demokratická regulace trhu, stát podporující vzájemnost a solidaritu

3) Aktéři, sektory a postupy

Základem je **participativní řízení práce i řízení komunit a kolektivní vlastnictví**. Formy jsou velice pestré. Častá jsou družstva (pracovní, výrobní, spotřební, bytová apod.), kolektivní sociální podniky, péče o společné zdroje (vodu, rybolov, les). Mohou se objevit i formy spolupráce mimo rámec právního řádu (především v rozvojových zemích). Zaměstnanecké vlastnictví je způsob, jak prosazovat ekonomickou demokracii, ale existují další kolektivní přístupy, které si zaslouží debatu.

Práce a výměna mimo sféru peněz, například péče o děti, jsou důležitým prvkem sociální a solidární ekonomiky.

Sociální hnutí, bojující za rovnoprávnost žen a marginalizovaných skupin (obecně za sociální a hospodářskou spravedlnost), posilují budováním vzájemných kontaktů. Propojují se tak hnutí feministek, odborů, ekologů, původních obyvatel, rolníků, hnutí za agrární reformu nebo za práva nejchudších a bezdomovců. Nejde o budování nějaké jednotné platformy, ale o vytváření pružných spojení a podporu tam, kde jsou sdíleny společné hodnoty. Hnutí by měla být schopna ovlivňovat politické strany a vlády, aniž by to vedlo ke ztrátě identity.

Projděme si hierarchii těchto vazeb (podle představ RIPESS z Latinské Ameriky a Karibiku). **Jádro** sociální a solidární ekonomiky tvoří družstva, fair-trade, zemědělství výrobci, komunitní organizace, ekologičtí zemědělci, vzájemnostní organizace a sítě solidární ekonomiky. Ty mohou vytvářet **těsná spojení** s hnutími feministek, domorodců, odborářů, progresivců, spotřebitelů, mládeže, rolníků, s neziskovkami, ekology, univerzitami. **Strategické vztahy** jsou udržovány s rozvojovými bankami, Světovou obchodní organizací, Mezinárodním měnovým fondem nebo mezinárodními sdruženími Mercosur či ASEAN. Prostor pro ovlivňování je třeba vytvářet ve vztahu k místním i centrálním vládám, církvím, národním parlamentům, různým agenturám pro spolupráci a mezinárodním nevládním

organizacím, agenturám Spojených národů, ale také malým a nejmenším podnikům nebo podnikům ve veřejném vlastnictví.

Příležitosti pro spojení musíme tedy začít hledat tam, kde se odehrává drobná a neformální ekonomika.

Source : RIPESS-LAC (RIPESS Amérique latine et Caraïbes)
Note: les catégories représentées dans la figure ci-dessus ne doivent pas être comprises comme une classification rigide. Dans de nombreux cas, des groupes et secteurs pourraient être définis autant comme faisant partie de l'ESS que des alliances étroites. Adhérer et partager la vision et les valeurs de l'ESS et respecter les pratiques démocratiques dont elle fait la promotion est ici la clé pour déterminer le positionnement d'un groupe.

Mikropodniky, trhovci, nezávislí — ti všichni mohou mít společné zájmy například v přístupu k úvěru, levnému stravování či nástrojům vzájemné podpory. **Zelené služby obchodu nebo fair-trade** mohou obsahovat prvky sociální a solidární ekonomiky, aniž by byly její součástí. Mohou podporovat družstevní producenty kávy v Karibiku — a doma tlačit na snižování mezd ve vlastních distribučních sítích. Nicméně lze tam najít cenné spojení a někdy i přímé zapojení do SSE. Také určité **spotřebitelské chování** může mít dopad na výrobní systém. Především se jedná o rozvoj spotřebitelských družstev, společných jídelen, sdílení, orientace na etickou spotřebu a dobrovolnou skromnost.

4) Strategie

Je důležité, aby se strategie doplňovaly na mikroúrovni (v obci) i na makroúrovni (v širším prostředí, včetně mezinárodních aktivit).

Budování sociální a solidární ekonomiky je třeba založit na tom, že **vycházíme z běžné praxe** dole, z toho, co už se někde jinde podařilo. Z toho musí vycházet i výzkum, veřejné politiky, podpůrné akce a komunikace o SSE. Častěji jde o posilování

nezávislosti a soběstačnosti než o spoléhání na pomoc regionálních či národních institucí. Zaměřujeme se hlavně na lokální měřítko a ctíme principy subsidiarity.

Budování a konsolidace sítí na místní, národní, kontinentální a mezinárodní úrovni dává k dispozici také silnější nástroje výzkumu, spolupráce při utváření veřejných politik a lobbyingu.

Výzkum umožňuje ukázat potenciál SSE ve srovnání měřitelných dat a kvalitativních parametrů. Nezbytný je široký vějíř výzkumu zahrnující univerzity, konkrétní komunity, experimentální akce, sběr dat a systemizaci zkušeností.

Veřejné politiky na úrovni místní, regionální, národní, kontinentální i mezinárodní — tam všude hledáme prvky, které umožňují SSE a vytvářejí příznivé podmínky pro její rozvoj, nikoliv politiky, které ji dirigují.

Zakotvení systému (lobbying), organizační práce a budování vztahů jsou nezbytné pro přijetí veřejných politik, právního postavení a dalších forem podpory SSE.

Zlepšení přístupu na trhy je dalším strategickým úkolem, především na místní trhy, ale ve vhodných případech i na ty národní a mezinárodní.

Snahy o **zviditelnění a zvýšení přitažlivosti SSE** jsou zacíleny na potenciální spojence i širokou veřejnost. Mohou využít dobrých příkladů i tam, kde se jejich tvůrci sami se sociální a solidární ekonomikou přímo neidentifikují. Klíčovými jsou výchova a komunikace:

Výchova k solidární ekonomice a jejím různým složkám může mít spoustu forem jako dílny, rekvalifikace, kurzy a semináře. Na místní úrovni probíhá první etapa mobilizace, organizace a utváření hospodářské základny solidární ekonomiky. Výchova se zaměřuje zejména na

sdílení hodnot transformace k solidární ekonomice, demokracie a rovnosti.

Také **komunikace** musí využívat nejširšího rejstříku nástrojů, jako je tvorba článků a knih, videa, vystoupení v médiích, ať již tradičních nebo sociálních. Knihovnu zdrojů pro studium solidární ekonomiky najdeme na stránkách www.socioeco.org.

5) Rozdíl mezi sociální a solidární ekonomikou

Sociální ekonomika je obvykle vnímána jako „třetí sektor“, kdy ten „první“ reprezentuje ekonomika privátní a „druhý“ ekonomika veřejná nebo centrálně plánovaná. Uvedený „třetí sektor“ zahrnuje družstva, vzájemnostní organizace, sdružení a nadace či fondy — to vše pod mezinárodní zkratkou CMAF. Charakteristické jsou kolektivní řízení a přednost naplnění sociálních cílů před tvorbou zisku a podíly akcionářů. Zisk to úplně nevylučuje, ale ten míří hlavně na reinvestice. Sociální ekonomika je součástí kapitalistického systému, kde jí však nejsou přiznána všechna práva a podpory běžné u dalších dvou sektorů.

Solidární ekonomika vychází z představy zásadní transformace kapitalistického systému. Usiluje o změnu neoliberálního kapitalismu, zaměřeného na maximalizaci soukromého zisku a zaslepený hospodářský růst. Požaduje systém sloužící ve prospěch člověka a planety. Ale i tento alternativní ekonomický model počítá se souběžnou existencí soukromého, veřejného a třetího sektoru.

Stoupenci transformace nejsou „vlastníci jediné pravdy“, jsou zastánci pluralismu, a nejde ani o pouhé zasněné utopisty, jelikož praktické přístupy tohoto typu už existují a fungují. Základem je participativní demokracie a utváření ekonomických vizí, ve kterých vztahy mezi lidmi hrají důležitější roli než vztahy zbožní. RIPESS používá obrat solidární sociální ekonomika pro popis solidární ekonomiky a nejradikálnějších tendencí v sociální ekonomice. V různých částech světa to však znamená různé věci.

TŘI SEKTORY EKONOMIKY

Nejjednodušší rozdělení následujícího diagramu je podle svislé osy na ekonomiku tržní a netržní (nebo plánovitou), tedy takovou, kde se neobchoduje, ale přiděluje a rozhoduje o veřejných zdrojích. První — privátní — sektor leží na tržní hemisféře, druhý — státní — sektor je na té netržní, a třetí sektor, kam patří i sociální a solidární ekonomika, najdeme na obou stranách této osy. Formální tržní ekonomika s účetními a daňovými výkazy se o svůj sektor dělí s „černou“ ekonomikou neformální. Segment „šedé ekonomiky“ najdeme ve třetím sektoru jako součást ekonomiky neformální vzájemné pomoci, na pomezí rodiny, lokálního podnikání, dobrovolnictví a spolků.

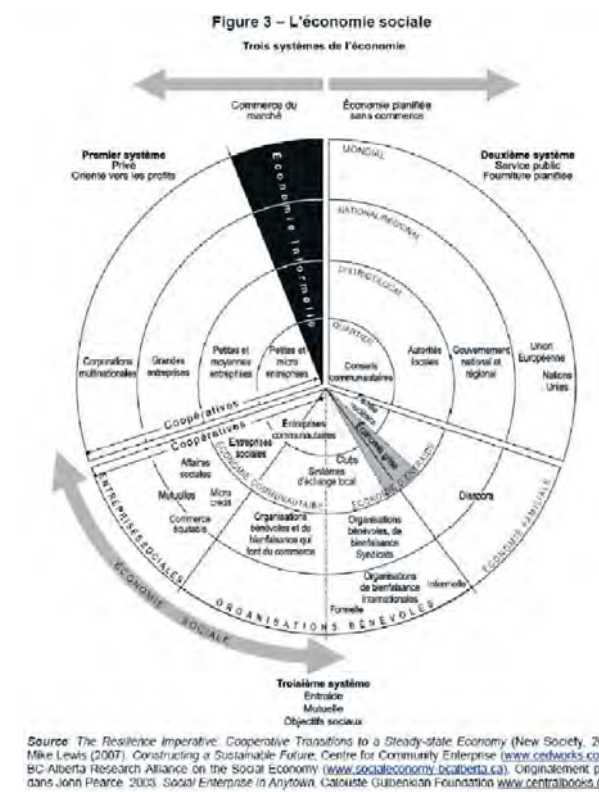
Další orientaci nám nabízí vzdálenost od středu diagramu, věnovaného nejmenším podnikům, obcím či rodinám. To je nejmenší ekonomika. Nad ní je lokální a regionální úroveň, pak národní a nakonec světová. Družstva mohou být malá i velká, od nejmenších lokálních podniků až po nadnárodní organizace jako je třeba španělský Mondragon nebo švédská banka JAK. Mohou být také součástí prvního sektoru, s důrazem na zisk, nebo toho sociálního s širšími cíli.

Lokální ekonomika se tedy odehrává v prvních dvou soustředných kruzích. Diagram věnuje pozornost hlavně třetímu sektoru, aby ukázal jeho pestrost. Běžné jsou systémy se smíšenou funkcí. U komunitních podniků najdeme tržní složku i netržní vzájemnou pomoc (působí ve prospěch obce). Podobně fungují systémy doplňkových místních měn. Dá se za ně (tržně) kupovat a prodávat, ale jsou nastaveny také tak, aby (netržně) podpořily místní obyvatele proti vnější konkurenci. Například tím, že s postupem času ztrácejí část hodnoty, což znevýhodňuje ty, kdo v místě nežijí. Nebo že místní lidé mohou dostávat alternativní měnu jako část mzdy, ale cizí si je musí koupit s cenovou přírážkou.

Spolky, kluby, dobrovolné a dobročinné organizace a odbory mohou zasahovat i do neformálního segmentu, a stejně tak působit v mezích jak

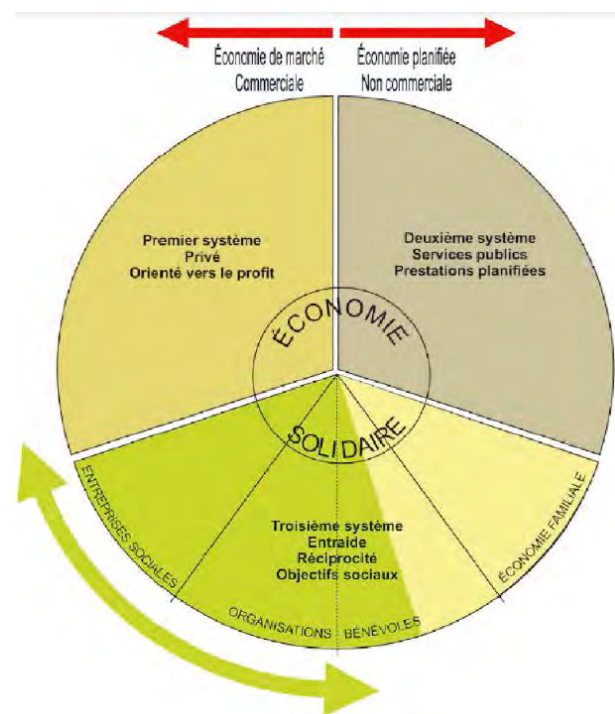
tržního systému, tak toho netržního. I v tržním systému se pak může odehrávat vzájemnost (uvnitř podniku nebo družstva) a fair-trade. Sociální ekonomika dominuje v třetím sektoru s přesahem i do toho prvního (privátního) a omezuje se na formální segment (není součástí šedé ekonomiky). Někomu možná chybí přesah do druhého sektoru, kam spadá státní péče, ale z toho mají autoři RIPESS obavu. Riziko je dvojí. Stát může mít tendenci diktovat podmínky. Vedle toho si může zvyknout a začít nadměrně spoléhat na soukromé poskytování sociálních služeb. Začne tedy omezovat ty veřejné a nabízet je k privatizaci.

BUDOUCNOST SOLIDÁRNÍ EKONOMIKY

Vznikající solidární ekonomika bude mít těžiště na lokální úrovni a najdeme ji ve všech třech sektorech. Ty se mezitím změnily na „systémy“. První soukromý systém je orientován na zisk, druhý systém zahrnuje veřejné služby a výdaje z rozpočtů. Třetí systém je postaven na vzájemné pomoci, reciprocitě a sociálních cílech. V tomto třetím systému najdeme v tržní polokouli sociální podniky

a vedle nich i část dobrovolnických organizací, které však budou přesahovat i do netržní sféry. Větší roli dostává (pochopitelně netržní) hospodaření širší rodiny.

POZNÁMKY

**Co přinesla mezinárodní konference
Lokální a družstevní způsoby hospodaření jako progresivní vize**

Sborník příspěvků

Redakce: Ilona Švihlíková, Zbyněk Fiala

Grafická úprava a sazba: Eva Nečasová

Tisk: Irbis

Vydavatel: Rosa Luxemburg Stiftung e. V., zastoupení v České republice